METE TUNÇAY

15'LER HATIRASI

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

15'LER HATIRASI • METE TUNÇAY

SOSYAL TARİH YAYINLARI

15'LER HATIRASI

METE TUNÇAY

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık: Gönül Göner

Kapak Fotoğrafı: RGASPİ (Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Tarih Arşivi),
f. 532, op. 5, d. 395, s. 001

İstanbul Mart 2020

ISBN: 978-605-4513-49-9

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak
No: 10 A Blok Kat:3 No: 64 34363
Şişli-İstanbul
Tel: (+90) 212 237 98 92
http://www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve cilt:
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri (Sertifika No: 44066)
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No: 8
Yenibosna - Bahçelievler / İstanbul
Tel: 0212 496 11 11

Bu kitap 2019'da yaşama gözlerini yuman Feridun Kamil Gürgöz'ün
bağışıyla yayınlanmıştır.

15'LER HATIRASI

METE TUNÇAY

Bütün memleketler proleterleri birleşiniz!

15-6
48

15 LER

HATIRASI

1921 1936

İÇİNDEKİLER

SUNU 9

İLK KURBANLARIMIZ 17

KIZIL YILDIZ 24

DARÜLMUALLİMİ[N]Lİ GENÇLERE 28

MUSTAFA SUBHİ YOLDAŞIN
TERCÜMEİ HALİ VE SİYASİ ŞAHSİYETİ
HAKKINDA MUHTASAR MALÛMAT 33

MUSTAFA SUBHİDEN BİR KAÇ SATIR 41

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİNİN
İLK KURBANLARI 49

TEŞRİNİ EVVEL (OKTYABR) İNKİLÂBI VE SUBHİ 52

İNKİLÂBIN İLK KURBANLARI 60

BİR KIZIL ASKERİN HATIRASI 64
TOPÇU İSMAİL HAKKI 69
KAHRAMAN MAKSUT YOLDAŞ 74

SUBHİ YOLDAŞ VE 16 ŞEHİTLER 77

ONBEŞLER İÇİN 95

SUPHİ'NİN ÖRGÜTÜNÜN FAALİYETLERİ 97

SUNU

Mete hocam (Tunçay) yıllar önce Moskova'daki Lenin adına Devlet Kütüphanesi'nin Doğu Salonu'nda: 15-5/48 Türkçe bir broşür buldu. Pembe kapak içinde, teksir edilmiş 2 yaprak + 78 sayfa [20x24 cm.] boyutlarındaki "15'ler Hatırası" broşürü böylece Türkiye'deki okurların erişimine ulaştı.[1] Broşürün içeriği şöyle sunuluyordu:

1-9 Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü] İlk Kurbanlarımız

10-13 M. Suphi, Kızıl Yıldız (Anı kitabından, [28-29 Kanunusani 1921 Karadeniz Kıyılarında Parçalanan Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümleri (Moskova: Kızıl Şark Matbaası, 1923)[2].] dilce sadeleştirmelerle)

14-19 E. Nejad, Darülmuallimli Gençlere (Anı kitabından, dilce sadeleştirmelerle)

---

1 Bkz. Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936*, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 618-635.

2 Mustafa Suphi ve Yoldaşları, Transliterasyon: Burhan Tuğsavul, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004.

20-29 Ali Yazıcı, MS yoldaşın Tercüme-i Hali... (Anı kitabından, dilce sadeleştirmelerle)

30-40 Münir Irgat, MS'den Birkaç Satır (Anı kitabından, alıntılarla)

41-44 Cüneyt, TKP'nin İlk Kurbanları

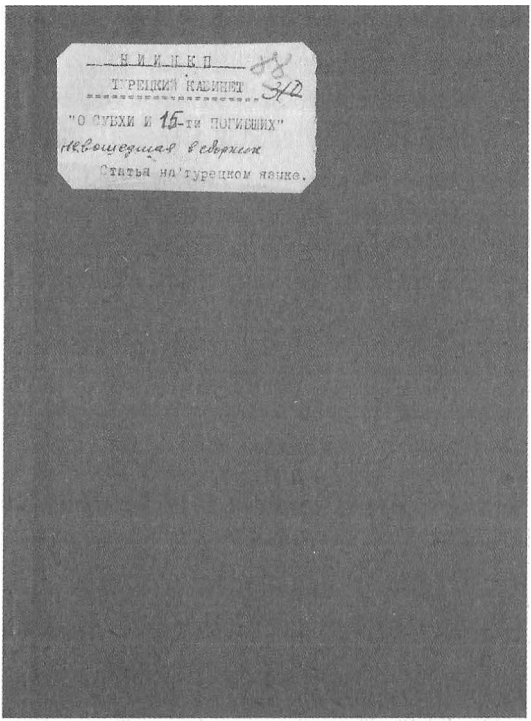
44-55 Hakkı, Teşrini evvel İnkılâbı...

56-60 Cahit, İnkılâbın İlk Kurbanları

61-78 S. Yılmaz, Bir Kızıl Askerin Hatırası.

Mete hocam yıllardır Komintern'de ve KUTV'da Türkçe eserler kütüphanesinin peşinden koştu. 2005 Ocak ayında birlikte Moskova'ya yaptığımız araştırma gezisinde de görüştüğümüz tüm arşiv kurumu yöneticilerine bu kütüphaneyi sordu. Ne yazık ki bu soruşturmalardan olumlu bir sonuç alamadık. Bir diğer deyişle bu kütüphane hâlâ bir yerlerde bulunmayı bekliyor.

İlk olarak BDS Yayınları, ardından İletişim Yayınları tarafından basılan bu broşürün aslına, Mete hocamın belirttiği kartoteks bilgisiyle Mehmet Perinçek ulaştı ve bir kopyasını TÜSTAV'a gönderdi. Onun sayesinde bu baskıda orijinal metnin kapağını kullanabildiğimiz gibi yazım olarak da asıl metne uygun davranabiliyoruz.

Arsen Avagyan, Salih Zeki ile ilgili çalışması[3] çerçevesinde RGASPİ'de (Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Tarih Arşivi) kapağını yukarıda gördüğünüz dosyayı buldu (f. 532, op, 4, d. 395). Dosyanın içinde kapağıyla birlikte, tıpkı Türkçesi gibi 78 sayfa halinde *15'ler Ha-*

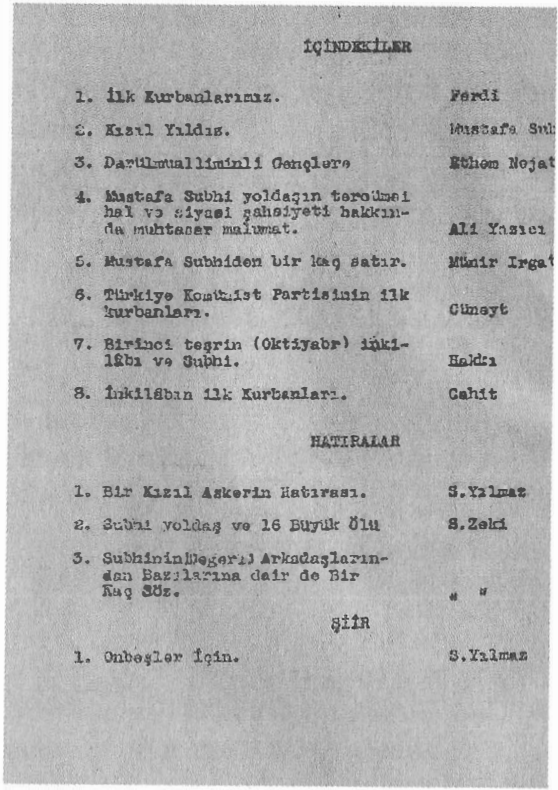
3 Arsen Avagyan, *Karanlıkta Kalmış Bir Eylemci: İttihatçı Komünist Salih Zeki (Kuşarkov)*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2020.

tırası kitabındaki makalelerin Rusça çevirilerinin yanı sıra, 25 sayfa da Türkçe belge yer alıyordu. İlginç olan belgenin bu basımda yer alan 102. sayfa olarak gösterilmiş "İçindekiler" bölümüydü[4]. Rusça broşürün kapağı:

4 RGASPİ (Rusya Devlet Siyasi ve Sosyal Tarih Arşivi), f. 532, op. 5, d. 395, s. 092 arka yüz.

Sözünü ettiğimiz "İçindekiler" sayfası"

İÇİNDEKİLER

1.	İlk Kurbanlarımız.	Ferdi
2.	Kızıl Yıldız.	Mustafa Suh
3.	Darülmuallimînli Gençlere	Ethem Nejat
4.	Mustafa Subhi yoldaşın terceme-i hal ve siyasi şahsiyeti hakkında muhtasar malumat.	Ali Yazıcı
5.	Mustafa Subhiden bir kaç satır.	Münir Irgat
6.	Türkiye Komünist Partisinin ilk kurbanları.	Cüneyt
7.	Birinci teşrin (Oktiyabr) inkilâbı ve Subhi.	Haldı
8.	İnkilâbın ilk Kurbanları.	Cahit

HATIRALAR

1.	Bir Kızıl Askerin Hatırası.	S.Yılmaz
2.	Subhi yoldaş ve 16 Büyük Ölü	S.Zeki
3.	Subhinin(Değerli) Arkadaşlarından Bazılarına dair de Bir Kaç Söz.	" "

ŞİİR

1.	Onbeşler İçin.	S.Yılmaz

Gerçekten de burada yer alan S. Zeki imzalı "Subhi Yoldaş ve 16 Büyük Ölü" ve "Subhinin Değerli Arkadaşlarından Bazılarına dair de birkaç söz" yazıları ile S. Yılmaz imzalı "Onbeşler İçin" şiiri yer almıyordu. Nitekim S. Zeki imzalı ilk yazı "79" numaralı sayfa-

dan başlıyordu; bir diğer deyişle ilk hazırlıkta Türkçe broşürün devamında yer alıyordu. Öte yandan Rusça derlemede Hilmi oğlu Hakkı'nın *Mustafa Suphi ve Yoldaşları* kitabında yer alan "Müstemlekât Meselesi Hakkında Nutku"nun Rusçasının yanı sıra Cemil Seydahmedov'un "Suphi'nin Örgütünün Faaliyetleri" başlıklı uzun bir makalesi var. Bu baskının sonuna C. Seydahmedov'un bu makalesinin Rüstem Aziz tarafından yapılmış çevirisini de ekliyoruz.

1936 yılında *15'ler Hatırası* için kaleme alınmış Salih Zeki'nin iki makalesi ile S. Yılmaz'ın şiiri ilk kez 2020 yılında gün ışığına çıkmış oluyor. Buna iktibas izniyle olanak veren İletişim Yayınları'na, Lenin Kütüphanesi'ndeki belge aslının kopyasını bize ulaştıran Mehmet Perinçek'e ve RGASPİ'deki belgelere ulaşmamızı sağlayan Arsen Avagyan'a teşekkür ediyoruz.

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş kongresinin 100. ve Mustafa Suphi'lerin Karadeniz'de katledilişlerinin 99. yılında, bilinçli ömrünü ülkesinde barış, demokrasi ve komünizm ülkülerine adamış tüm önder ve militanların anısına saygıyla...

Erden Akbulut

Mart 2020

3B 15-5/48

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİNİN CANAVARCA ÖLDÜRÜLEN ÖNDERİ MUSTAFA SUBHİ VE ARKADAŞLARINA İTHAF.

1921 - 1936.

28 İLK TEŞRİN 1921 de KARADENİZDE KOMUNİZM UĞRUNDA CAN VEREN YOLDAŞLAR

1) MUSTAFA SUBHİ

2) ETHEM NEJAT

3) ÇERKEZ İSMAİL (TOPÇU İSMAİL HAKKI)

4) NAZMİ

5) ŞEFİK

6) HİLMİ OĞLU HAKKI (ARAP İSMAİL HAKKI)

7) KÂZIM ALİ

8) HAYRETTİN

9) MERYEM (M. SUBHİ YOLDAŞIN KARISI)[5]

5 Maalesef bütün araştırmalarımıza rağmen öldürülen 15 yoldaşın, hepsinin adları bulunamamıştır. Yukarıda isimleri geçenlerden maada öbür yoldaşların da isimlerini bulunması için araştırmalar ileridede devam edilecek. Redaksyon heyeti. [Bugün tümünün adı bilinmektedir: Mustafa Suphi, Ethem Nejat, Bahaeddin, Kâzım Hulusi, Kıralioğlu Maksut, Hilmi oğlu İsmail Hakkı, Ahmet oğlu Hayrettin, Mehmet oğlu İsmail Hakkı, Emin Şefik, Ahmet oğlu Süleyman Tevfik, Ali oğlu Kâzım, Hatipoğlu Mehmet, Hacı Mustafa oğlu Mehmet, İbrahim oğlu Cemil Nazmi – Sosyal Tarih Yayınları'nın notu]

İLK KURBANLARIMIZ

Daha ilk günlerinden, Rusyada çarlığın devrilmesi ve amele sınıfının, varlıklı sınıfları başından def ederek, hükümeti ele geçirmesi, aklı başında türkler arasında çok derin bir tesir yapmıştır. İster cephelerde bulunsunlar, ister cephe gerilerinde, amele ve münevverler, bu memlekette olup bitenlere dair kulaklarına irişen çok kısa havadisleri büyük bir merakla dinliyor ve ya okuyor ve bunlar üzerinde uzun uzun düşünüyorlardı. Memleket dişarisında yaşayanlar ise bol havadis ala biliyor ve meseleleri daha da yakından inceleye biliyorlardı.

Bir çoklarımız büyük birinci teşrin inkılâbı ile cihan tarihinde yeni bir devre açıldığını sezinliyorduk. Hele Türkiye için durumun baştan aşağı değiştiğini, emperyalizm pençesinden yakamız sıyırmak için hesapsız yeni imkânlar doğduğunu görüyorduk. Bu imkânlardan istifade şekilleri üzerinde zihinlerini yoranlar içimiz de az değildi.

Bütün millet efradının yüreklerini kan ağlatacak bir tarzda memleketin kapıları emperyalistlere açılınca, hemen ayni zamanda İstanbulda ve Anadolunun muhtelif yerlerinde ve o sıralarda yabancı ellerde bulunan vatandaşlarımız arasında, millî kurtuluşun en emin çaresini rusların gittiği inkılâp yoluna girmekte gören, komünist grupları doğdu. Bunların savaş meydanında düşe kalka derlenip toplanmaları ve bir birlerine eklenmelerile nihayet Komünist Partisi sağlam bir temel üzerinde kuruldu ve Türkiye emekçi kütlelerine mal oldu.

Bu gruplardan bir taneside bizzat Sovyetler Birliği topraklarında ve bu topraklar üzerinde cereyan eden inkılâp çarpışmaları içinde çalkalanmış durmuş olan asker ve sivil türk esirleri içinden çıkmıştır. Çok kıymetli bir savaşçi bunların önüne düşmüş, Türkiyenin inkılâpçı amele hareketini Kominternin kuruluş kongresinde temsil etmişti.

Memleket dişarisında zuhur eden bu hareket az zamanda oldukça büyük bir ehemmiyet kazanarak Türkiyede bile tesiri görülmeye başladı. İstanbul ve Anadoluda çarpışan komünistlerin kendi kuvvetlerine güvenlerini ziyadeleştirdi ve millî kurtuluş muharebesinin burjuva rehberlerini sinirlendirdi ve korkuttu.

Millî türk burjuvazisi komünist hareketlerine karşı daha başlangıçtan duşman gözüle bakmıştı. O zaman ki durumun nezaketi dolayisile bu hareketler bir fikir

propagandası sınırlarını aşmadıkları ve emekçi kütlelerden uzak kaldıkları nispeten o, ses çıkarmamayı işine daha uygun saymışlardı. Fakat komünistler amele ve köylülere ve genç münevverlere seslerini işitmeye ve onları inkılâpçı parolaları arkasından sürüklemeye becerdiklerini görür görmez, onlar üzerine yumruklarını indirmekte bir saniye bile tereddüt etmemişti:

Bunun misallerini müteadit defalar gördük:

1921 senesi başlangıcında (yeşil ordu) teşkilâtında ve müsellâh köylü kuvvetleri üzerinde büyük bir nufuz kazanmış olan Halk İştirakiyun Partisi rehberlerinin istiklâl mahkemesine verilmeleri ve uzun senelere mahkûm edilmeleri.

1923 te Komünist Partisi kemalistlerin amele sınıfını milliyetçi bir merkez etrafında toplamak teşebbüslerini kısır bıraktığı ve emekçi kütlelere sesini işittirmeye başladığı sıralarda, İstanbuldaki tanınmış komünistlerin (Hiyaneti vataniye) ile ithamla zındanlara atılmaları.

1925 te komünist fırkasının nufuzu teşkilâtlı şekiller aldığı kışlalara ve askeri mekteplere varıncaya kadar milletin soyulan ve ezilen en duygulu tabakalarında saygı kazandığı günlerde bütün memleketteki adı çıkmış komünistlerin ve aydınlıkçıların Ankara İstiklâl mahkemesinde sorguya çekilmeleri ve uzun seneler için kürek cezasına mahkûm edilmeleri.

Daha sonraları, millî burjuvazinin açık diktatörlüğü esnasında bu diktatörlüğün yıldırma ve ezme cihazlarile türk emekçilerinin inkılâpçı rehberleri işini gören Komünist Partisi savaşçıları arasında hemen aralıksız bir tarzda cereyan eden boğazlaşmalardan bahs etmeyeceğiz.

Bu saldırışların en kudurmuşçası 1921 senesi İkinci kânununda olmuştu ve bunda Partimiz ilk kurbanlarını vermişti. Emperyalist duşman ana topraklarımızı çığniyordu. Sovyetler Birliğinde kurulmuş olan komünist teşkilâtının başları, bu duşmanı memleketten dişarı atmağa uğraşanlara yardım etmeyi, emperyalizme karşı savaşı kuvvetlendirmeye koşmaları, millî burjuvaziye önderlik edenler ise kendilerine samimi bir dost eli uzatan 15 komünisti alçakçasına kurulmuş bir tuzağa düşürmüşler ve cellatlarına parçalatmışlardır.

15 komünist kahramanca can verdi. Burjuvazi muradına erdi. Acaba burjuvazinin bu kanlı cinayeten umduğu yerine geldimi? O ne ummuştu? O ummuştu ki bu suretle komünist hareketi akışını değiştirecek; uzun seneler duraklamağa, bucalamağa mahküm olacak. Bu netice elde edildimi?.. Ne gezer!

Meseleyi bu şekilde koymak bile abes. Bir taraftan inkılâbî kalkınmaları ve çarpışmaları esnasında onları ve onlarla beraber bugünde partimizin başında yürü-

yenlerden bazılarını o zaman amele sınıfı bizzat kendisi doğurmuştu. Ve o durmaksızın sınıf mücadeleleri inkişaf ettikçe kendi içinden yeni yeni kadrolar çıkardı ve çıkartmakta devam ediyor. Günün birinde –olmayacak şey [–] burjuvazi onun tekmil inkılâpçı kadrosunu yok ede bilse, komünist hareketi gene durmayacak amele hareketlerinin derinliklerinden yeniden taze atılgan mücahitler çıkacak önlerine düşerek onları kurtuluş gayesine doğru ilerletecektir.

Diğer taraftan da bu kıymetli yoldaşlarımızın babayıtçe kanlarını dökmeleri, amelelere kendilerine önderlik edenlerin secaatle mücadele etmesini bildikleri gibi, onlar uğrunda göz kırpmadan ölmesini de bildiklerini gösterdi. Böylece onlarda kendilerine güveni ve sınıf duşmanlarına karşı yüreklerinde yanan kin ve nefreti büsbütün parlattı. Burjuvazi sınıfı Türkiye amelesi önünde barışılmaz sınıf duşmanı olarak damgalandı.

Böyle amma, onbeşlerin ortadan kayıp olmaları hareketimiz üzerinde büsbütün tesirsiz kaldı, demekte doğru olmaz. Hele kayıp ettiklerimiz içinde anlayışı kavamını bulmuş, tecrübesi bol ve memleketi iyi tanıyan Mustafa Subhi gibi idarecilik ve kütlelere sokulmak ve kendini sevdirmek kabiliyetleri çok yüksek Ethem Nejat gibi marksizmi iyi kavramış ve memleket meselelerini o mihenge vurmak ve onun işiği altında aydınlatmak hususunda büyük bir beceriklik elde etmiş

Hilmi oğlu Hakkı gibi... yoldaşların bulunduğu göz önüne getirilirse böyle bir hükmün ne kadar yanlış olacağı çabucak anlaşılır.

Bu ayardaki yoldaşların sayısı aramızda çok azdır. Bir tanesinin bile eksikliği derhal hisedilir. Arkalarında bıraktıkları boşluk öyle kolay kolay doldurulamaz.

Bu bakımdan o zaman Sovyetler Birliğinin vatandaş muharebesi tecrübelerini az veya çok kafalarında biriktirmiş olan bu yoldaşların, günün birinde canlı birer hareket amili mevkiinden çıkarak sevgili birer hatıra şeklinde giri vermeleri, hiç şüphesiz partimizi çok sarstı ve bir an için kan yoksuzluğuna uğrattı.

Fakat bu facıa partinin mücadeleciliğinde, siyasî rotasında dayanıklığında bir değişiklik doğurmadı, ve esasen doğuramazdı. Bir kaza neticesi fazlaca kan kayıp eden gürbüz bir adam gibi –hatta sendelemeksizin– parti ölüler önünde eğildi ve kendi yolunda ilerledi. Değişen vaziyetlerin icaplarına göre siyasetini ve mücadele usullerini inkişaf ettiren fırka millî istiklâl ve inkılâp davasına sadakat ve fedakârlığile, amele sınıfının ve bütün emekçilerin sevgi ve saygısını kazandı. Bu sayede Türkiye Komünist Partisi emekçi kütlelerine sözü geçen yegâne yol gösterici mevkini kazanmıştır. O, amele ve köylünün sırtından semizlemeye bakan millî burjuvaziye ve çiftlik sahiplerine karşı sistemli müca-

delesine devam ediyor. Ve dayma Kominternin gösterdiği yoldan giderek, yedinci cihan komünist kongresinin kararlarını Türkiye şeraitinde hayata geçirerek, bu mücadeleye burjuva sınıfını iktidardan söküp atıncıya kadar amele ve köylüyü hakim kıldıktan sonra da, sosyalist inkılâbı şeraitini ve proletaryanın demokratik diktatörlüğünü tahakkuk ettirinceye kadar, sarsılmadan ve durmadan devam ettirecektir.

Parti ve her türk komünisti ancak bu tarzda, Kara Deniz dalgaları arasında ayni gayeler için can vermiş olan onbeşlere karşı olan vazifemizi ifa etmiş olacağımızı ve onların en aziz arzularını yerine getirmiş olacağımızı ap açık görmektedir.

Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü]

KIZIL YILDIZ

Arkadaş bir dakka dur, şu kızıl yıldıza bir bak!

Sen bu kırmızı yıldızın ne olduğunu biliyormusun?

İşte dinle:

Bu kızıl yıldız amelelerin, köy ve şehir fukarasının kurtarıcısı olan kızıl ordunun alâmetidir.

Sen bu kızıl yıldız üzerindeki orak ile çekici tabii görüyorsun. Bunun ne olduğunu biliyormusun?

Bu saban ile çekic, şehir amelesi ile köy sabancısının birleştiklerini, onların kendi hurriyetlerini, kendi topraklarını, amele ve köylü vekilleri şurasını ve sosyalist vatanını duşmanlardan, amele halkın celladi olan sermayedarlardan, mirzalardan v.s. mürtecilerden saklamak için and ettiklerini gösteriyor.

Arkadaş, sen işçi halkın dostu ve düşmanı kim olduğunu biliyormusun? Seni çarlar, pomeşçikler, paşalar ve

mirzalar hükümetinin zülumlarından kimin koruduğunu, kimin sakladığını iyi bilmelisin.

Senin koruyucun, muhafızın kızıl inkılâp ordusuna giren amele ve köylü kardeşlerindir.

İşte kızıl yıldızı ancak senin koruyucun, muhafızın olan kızıl ordu efradı kullana bilir.

Her kim bu kızıl yıldızı takıyorsa bilki, senin kardeşin, seni ingiliz ve fransızların yardımile ebedi surette istibdat boyunduruğuna sokmaya çalışanlar ve senin elinden hürriyetini ve toprağını alarak fabrikacıların, zenginlerin, mirzaların ve paşaların esiri etmeye oğraşanlarla cenk eden öz kardeşlerindir. Şimdi sen bir az düşün ve orakla çekici hamil olan kızıl yıldızın ne kadar büyük bir alâmet olduğunu iyi anla!

Kızıl yıldız kendi omuzları üstünden kanlı çarı, haram yeyici mirza, ağa ve paşaları kaldırıp atan ve memleketimiz üzerine kızıl sosyalist bayrağını diken amelelerile köylülerin birlik alâmetidir.

Kızıl yıldız, bütün ameleler ve fakırlari koruyan amele ve köylü Şuralar Hükümetinin alâmetidir.

İşte kızıl ordu efradının taşıdıkları bu kızıl yıldızın manası budur.

Arkadaş, sen evvelce memleketin kanlı çarlar, padişahlar, zenginler, paşa ve mirzalarla çevrildiği mel'un ve kara günleri unutmadın değilmi?

Sen, çarlar, mirzalar ve ağaların kimler vasıtasile ve kimlerin elile seni boğduğunu, senin kanını emdiğini biliyormusun?

- Gorodoviler (devriye) polisler, jandarmalar, onbaşılar ve zavallı, hiç bir şeyden haberi olmıyan askerler ile.

Çarlar, padişahlar zulmünü yaşatan bu güruhun başka türlü alametleri, apoletleri, kokardaları, neftileri vardı.

İşte bu apoletleri, kokardaları, neftileri olanlar daima senin duşmanın olmuştu. Onlar çarın, padişahın, fermanile padişahlar, zenginler, ağalar uğrunda seni sokaklarda yakalıyor, hapislara atıyor ve şayet sen kendi cezandan şikâyet ediyorsan seni kurşuna diziyorlardı.

Bu sırmalı yaldızlı apoletler, neftiler, kokardalar sana kırbaç, hapis ve cezadan başka bir şey vermiyordu.

Bu alâmetler çarlar, padişahlar istibdadını hapsane ve dar ağacı siyasetinin bir damağı idi.

Arkadaş, eğer sen bu cellatların ve firaunların tekrar geri dönmesini istemiyorsan, üzerinde kızıl yıldızı parlayan kızıl orduya git yazıl!

Ve kızıl yıldızın altında sen kendi hurriyetin, kendi saadetin ve amele kardeşlerin alın teri ile yapılmış fabrika, zavotların ve toprakların içinde bir kaygu çekmeden yaşiyabilirsin arkadaş!

Ey bizim kızıl yıldızımız, bundan sonrada daha büyük bir kızıl ile yan, kendi nurun ile bütün dünya amelelerine hurriyet, musavat ve kardeşlik saç!

Kızıl yıldız altında amele kardeşlerimizin saadetini, istigbalini saklayan kızıl ordu yaşasın!

Mustafa Subhi

DARÜLMUALLİMİ[N]Lİ GENÇLERE

Anadoluda ve Rumelide, on seneden fazla sizin aranızda, sizin metrûk ve mahrum muhitinizde sizinle hemdert yaşadım. Parlak uniformalı ve şık tualetli sultanitalebesi sizlere tezif nazarlerile bakarken, ben sizlerde çok yüksek, çok vekur ruhlar okudum...

Biliyordum ki siz hep proletaryanın çocukları idiniz; ekmek parasını güç çıkaran ve sizin karnınızı ve dimağınızı doyüramayan ecir babaların evlâtlariydiniz... Sizin zekânız, dirayetiniz, liyakatınız bile olsa sizi zadegân, bey, eşraf ve ayan gençlerine mahsus zadegân mektepleri almazdı; alamazdı..

Siz darülmuallimine ancak yaşayacak bir az ekmek bulmak ve pek inkişaf edemeyen ihtiyacı fikrinizi doyurmak için gelirdiniz. Maarif nezaretleri size övey evlât nazarı ile bakardı. Çünkü siz kimsesizdiniz; halis proletaryanın, nim proletaryanın çocukları idiniz...

Yemek, içmek ve yatacak yer bucak bulmak için geldiğinizde darülmuallimlinde kazandığınız sanaat malümat ve ilim sizin şahsiyetinizi onlar nazarında değiştiremezdi. Çünkü siz yine proleterdiniz, gene burjuvanın hademesi idiniz!...

Siz süslü ve zarif giyinemiyor, şık kravat bağlamıyor, salon beylerine mahsus temennaları edemiyor burjuvalara mahsus reveransları yapamıyordunuz. Onun için siz tezyife, tahkire layık işçi ve köylü makulesi insanlardan idiniz!

Burjuva hükümetleri sızden öc almak için sizi köylüler içinde çalışmaya mahküm ediyordu zehî mantık!.. Bu nasb ve tayin onların, o sarayların ve saltanatların maarif nezareti nazarında bir mahkümiyet, bir sufliyet idi. Siz darülmuallimlinliler kendi öz sınıfınız, ezilen, soyguna uğrayan ve cahil bırakılan biçare halkın arasına girdiğiniz zaman köylüyü, köy çocuğunu, işçi yavrusunu kurtarmağa çalışıyordunuz. Sevgine sevine çalışıyordunuz; onların bir mahkümiyet ad ettiği hali siz mazhariyet ad ediyordunuz...

Burjuva maarif nezaretleri zengin çocuklarına mahsus mekteplerin muallimlerini takdir ve tahsin eder ve mükâfatlandırırken siz ömürlerinizi bir lokma ekmeye kifayet etmeyen maaşınız ile köylerin, kasabaların ışıksız sokaklarında, harap ve yıkık evlerinde sefil bir hayat

geçiriyor, aile teşkil edemiyor; teşkil etseniz bile bu aile sefalet ve mahrumiyet içinde sürükleniyordu siz biliyordunuz ve fiilen öğreniyordunuz ki aile sizin değil, aile zenginlerin, burjuvaların, eşrafın, devletlilerindir. Sizin için aile mevhumu bir ademdi. Zinetli kelimelerle burjuva edebiyatının yazdığı, sena ettiği saadeti aile yokluktan, sürümekten, hiçten başka bir şey değildi...

Darülmualliminli genç! Sen kendini çok iyi biliyorsun, sen proleter evladısın... Baban nasıl kolunun kuvvetile çalışıyor ise sende günde on-onbeş saat kafanı yorarak, beynini çatlatarak çalışacaksın... Buğün daha pek genç ve mektep talebesi isen, yarın bugünkü tarzı hükümetin hakir gördüğü bir iptidai mektebi mürebbisi olacaksın... Ve muallimlerin çektiği azabı, açlığı çekmeye ve mektebin ve talebelerin ile devletlilerin mektepleri yanında hakir kalmağa mahküm olacaksın!...

O halde ey genç, ey yarının mürebbisi şimdiden menfaatını bil!... Sen gündelikle çalışan işçiden başka bir şey değilsin!.. Koluile çalışan, uzvi faaliyetini bir lokma yiyeceğe hasr eden bu haksız ve hayın cemiyet içinde ilimden, fenden, hisse ve kısmet alamayan biçare işçi gençler ile bir sırada, bir halde, bir endişede olduğunu idrak et. Onlarla el ele ver, (yevmicedit, rıskı cedit) yaşayan sınıfın gençleri, çocukları ile birlikte çalış, yarının inkılâp hazırlıklarını yap...

Bu inkılâp tufanının başlangıcından evvel Darülmualliminleri ikmal edip hayata giren meslekdaşların, görmüyorsun ki, eziliyor, eziliyor da öz iktisadi haklarını müdafaa etmek liyakat ve azmını gösteremiyorlar. Onlar gençliklerinde eğer bütün ezilen, çalıştırılan, soyulan amelenin gençlerile ittifak edip iktisadî ve siyasî haklarını müdafaa zınında sendikalar, işçi dernek ve birlikleri teşkil etmek yolunu öğrenmiş olsalardı, bugün mesleğiniz esaretten kurtulmuş olurdu...

Mesleğinizin yarınki müdafaa şurasını, siz bugün gençler birlikleri içinde diğer işçi gençlerile birlikte kuracaksınız... Mesleğinize, bütün yeni bir hayata ve muzaffer bir inkılâba ait taassupsuz, riyasız ve pek ileri bir zemini gençlik teşkilâtınız, gençlik birlikleriniz, gençlik heyecanlarınız hazırlayacaktır.

Proleter genç! Bil ki sana kuvvet ve nufuz verecek, seni devletlilerin kuru bir aleti olmaktan kurtaracak yalnız komünizmdir.

Sen çalış ve öyle kudreti ortaya koy ve öyle mühit vücuda getir ki - Karl-Marks ve Engelsin, bugünkü cemiyetin belki anlamağa muvaffak olamadığı en ince en esaslı naslarını tatbika vasat ve imkân hazırla!...

İstikbal sensin proleter genç!?? Sen komünizm etrafında nekadar faaliyet ibraz edersen biz istikbalden okadar emin olacağız ve yaşasın kırmızı gençlik deyeceğiz!..

Darülmualliminli yoldaş!

KIRMIZI İNKİLÂP İÇİN GENÇLİĞİN SEFERBERLİĞİ VAR...

ARŞ İŞ BAŞINA!...

Bakû 11 teşrini evvel 1920

Ethem Nejat

MUSTAFA SUBHİ YOLDAŞIN TERCÜMEİ HALİ VE SİYASİ ŞAHSİYETİ HAKKINDA MUHTASAR MALÛMAT[6]

Türkiye komünist teşkilâtının en kıymetdar, en faal bir rehberi olan Mustafa Subhi yoldaşın feci ölümü Türkiye amele ve köylüsü için büyük bir matemdir.

Lâkin doğru bir mefküre ile onun takıp ettiği yolda, dev adımlar ilerlemek için ilmen hazırlamakta olan bizler, kat'iyen yere düşmüş değiliz, bilâkis kendimizde daha yüksek bir metanet duyuyoruz.

x x x

Mustafa Subhi yoldaş kim idi?

Mustafa Subhi yoldaş (1883) senesinde Trabzon vilayetine tabi Gireson kazasında doğmuştur.

6 Bu metnin 1923 yılında Kızıl Şark Matbaasında basılan *Karadeniz Kıyılarında Parçalanan Mustafa Suphi ve Yoldaşlarının İkinci Yıldönümleri* kitabındaki transliterasyonu için bkz. TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31-35.

El'an hayatda olan babası valiliklerde bulunmuş Ali Riza bey dir.

Annesi Samson sabık belediye reisi Halil Hilmi efendinin kızı Memnune hanımdır. Babasının memuriyeti dolayısile ibtidai tahsilini Kudus ve Şamda bitirmiştir.

İbtidai [İdadi] tahsilini Erzerumda, İstanbulda hukuk mektebini bitirdikten sonra malümatını genişletmek için Avrupaya giderek Paris siyasî ilimler mektebini de ikmal etmiştir.

Pariste siyasî ilimler mektebini bitirdikten sonra şahadetname almak için (Türkiyede iytibari zirai teşkilâtının hal ve istikbali) mevzuu üzerine yazdığı tez jüri heyetince kabul olunmuştur. Hatta mezkür tez 1911 senesinde Fransanın cenub iytibari zirai kongresinin nazari dikkatini celbetmiş, daha sonra Roma beynelmilel enstitütü celesesinde okunmuş ve mecmualarında basılmıştır.[7]

Siyasi şahsiyeti:

Subhi yoldaş Avrupa'da tahsilde bulunduğu müddetçe "Tanin" gazetesinin muhbirliğini yapıyor, hem-

7 *Bulletin du Bureau des Institutions Economiques et Sociales* dergisinin Yıl: 1, Sayı: 2, Ekim-Kasım 1910 tarihli nüshasında, Mehmed Mustafa Suphi Bey, Hukuk Doktoru imzasıyla "L'Organisation du crédit agricole en Turquie" [Türkiye'de zirai kredi organizasyonu] adıyla basılmıştır; s. 59-76.

de Parisin amele teşkilâtlarını, sendikalarını v.s. tetkik ederek inkılâpçı bir genç, malümatlı bir sosyolog olarak hazırlanıyordu.

1908 inkılâbından sonra Türkiye'ye dönen yoldaşımız, Tanin, Servetli Fünün ve Hak gazetelerine yazı yazmış, son zamanlarda ticaret mektebi alisinde (malümatı hukukiye), darülmuallimini aliye ve mektebi sultaniyede iktisad muallimliği yapmıştı.

Sorbon darülfününü profesörü Buglenin (ilmi içtimai nedir) isimli kitabını tercüme ve (vazifei temeddün) adlı kitabı telif etmiştir.

1912 de (millî meşrutiyet-perver) fırkasını teşkil maksadı ile İfham gazetesini çıkarmaya başlamıştır ki, bu tarih İttihatçılarla mücadelesinin başlangıcıdır.

1913 senesinde İstanbulda Mahmut Şevket Paşanın katli meselesinden dolayı en yakın dostu olan Ferit[8] Beyle Sinoba nefy edilmişti. Sinop'tan kayıkla firar ederek Rusya'ya geldi.

Harb zamanında duşman devletler tabası ad edilerek çar hükümeti tarafından (Kaluga) vilayetine nefy edildi. Subhi yoldaş esarette büyük mahrumiyetler içinde yaşadığı halde zerre kadar müteessir olmayarak etrafındaki türk amele ve köylü esirlere muntazaman ders veriyor

8 Trabzon facıası zamanında Ferit Bey büyük millet meclisi azasi idi. Sonraları dahiliyye vekilliğinde bulunmuştur. Şimdi sefirdir.

ve onların terbiyei içtimaiyelerine hizmet ediyor ve bu kütlelerde, esaslı olarak, kapitale ve onun soygun ve ezgi sine karşı ilk isyan ve nefret hissini uyandırıyordu. Asırlardan beri hüküm süren sultanlığın zulmü altında derebeylerin ve son zamanlarda kapitalizmin amansız soygunu ve ezgisi altında inleyen ve her türlü haktan mahrum türk mazlumlarını ilk ik'az Subhiye aittir.

Almanların Lehistandan ilerlemeleri üzerine, türk esirlerile birlikte, (Kaluga) vilayetinden (Ural) vilâyetine nakl edilen Subhi, oradada ayni maksatla aç ve çıplak türk esirlerini teşkilâtlandırmaktan geri kalmadı. Onlarla beraber taş taşımak, toprak kazmak v.s. gibi yorucu ve ağır işlerde çalişti. Kapitalın çıkardığı harbın emekçilere olan ağırlığını onlarla beraber kendisinde bütün acılığı ile tattı ve binlerle türk amele ve köylüleri arasında inkılâpçi faaliyette bulundu ve durmadan onları bu büyük işe hazırladı.

Subhi esaret hayatında emperyalistlerin ve milletçilerin sahte sosyalist medeniyet maskesi altında oynadıkları kanlı komedyaları, onların hesapsız ihanetlerini teşhir için yazmış olduğu değerli eserini maateessüf neşre muvaffak olamamıştır. Teşrini evvel inkilâbından sonra Subhi Moskovaya gelerek Rusya Komünist Partisile temas ve tatar-başkırt inkilâpçılarile elbirliği ederek "Yeni Dünya" adı altında ilk türk komünist gazetesini çıkarmağa başladı.

1918 senesinde Moskovada müsülman komiserliği binasında, türk amele ve köylülerinin seçtikleri 20 den fazla delegeden mürekkeb ve merkezi rus komünist Partisinin, müsülman komiserliğinin, müsülman sosyalistleri komitesinin, İdil Ural tatar ve başkırtların vekillerile, Petrograd ve Moskova gazete mühbirleri hazır bulunduğu türk sol sosyalistlerinin birinci kongresini açmış idi ki, bilahare buradan türk komünist teşkilâtları doğmuştur.

Rusyanın muhtelif yerlerindeki asker ve sivil türk esirlerini ve bahusus şark milletlerini uyandırmak ve onlara fikirlerini inkilâbı aşılamak için Moskova, Kazan, Samara, Saratof, Razan, Astrahan ve ilâh... şehirlerinde türk komünist teşkilâtları vücude getirmiş ve 1919 senesinde bu teşkilâtlar tarafından III-cü beynelmilelin I-ci kongresine delege intihap edilmişti.

Müteakıba türk komünist teşkilâtının Türkiyeye yakın olmasını temin emeli ile, gazete ve muvakkat merkez Kırıma nakl etti ve kendiside hareket ederek orada icrai faaliyet etmeğe başladı. Fakat Denikinin Kırıma hücumü üzerine Odesaya hareket etti.

O günlerde Moskva ajansının Kursk'den aldığı malümata dayanarak Subhinin Kırım'da İngilizler tarafından yakalanıp idam edildiğini ilân edişi bütün yoldaşlarını matemlere gark etmişti. Sonradan bu ha-

berin yalan olduğu tahakkuk edince hepimizin yüreğine su serpilmiş, ve sevinmiştik. İngilizlerin İstanbulu işgallerinden sonra Anadoluda başlayan taaruzları durdurmak ve Türkiyeyi Antantanın siyasî ve iktisadî istilâsından kurtarmak üzre teşekkül eden Büyük Millet Meclisi hükümetine hem yardım etmek ve hemde hazırlıkta bulunmak üzere Türkistan ve İran yoluyla Türkiyeye hareket etti isede (İlyava) yoldaşın gösterdiği lüzüm üzerine Türkistanda kalarak bir taraftan (Yeni Dünya) gazetesini çıkarmağa ve diğer taraftan da teşkilâta germi vererek "Beynelmilel şark şurası"nı tesis eylemiş ve şark cebhesi kumandanlığı yanında türk kızıl askerlerinden mürekkeb bir parti teşkiline muvaffak olmuştur.

1920 senesinde Azerbaycandaki inkilâb dolayısile Baküya nakl ederek, Bakü komitesi yanında bir türk komünist şübesi açtıktan sonra siyasî bir mektep acarak yüze yakın türk komünisti yetiştirmişti.

Üç ay zarfında Türkiye ve Rusyada vücuda getirdiği on beşe kadar teşkilâttan gelen 32 kat'i, 42 istişarı reye malik ceman 74 delege ile 1920 senesinin 10 eylülünde Baküde birinci ve umumi türk komünistleri kongresini toplamaya muvaffak olmuş ve hazırladığı Türkiye Komünist Partisi program ve nizamname layıhaları kongre tarafından müzakere ve kabul olunmuştu.

Telif ve tercümeye ve ilmî teşvikata ehemmiyet vererek, teşkil eylediği "telif ve tercüme şübesi" vasıtasile 20 ye yakın, sosyalizme ait kitab hazırlatmış ve bunların 8 ni neşr ve Türkiyeye göndertmişti.

1921 senesinin kanunu evvelinde, Anadolu Büyük Millet Meclisi hükümetinin vasıtalı daveti üzerine, M. Subhi yoldaş Türkiye Komünist Partisi heyeti merkeziyesi azalarından Ethem Nejat, Hilmi oğlu Hakkı ve diğer 20 ye yakın arkadaşları ile Anadoluya hareket eylemiş ve burada ilk vasıl olduğu (Kars) şehirinde hükümet tarafından yalancıktan alkışlarla karşılanmıştı.

Fakat Karstan hareket ettikten sonra bu yoldaşlar ve onlarla beraber M. Subhi yoldaş yollarda, ugradıkları şehirlerde kemalistlerin kastan hazırlandıkları sonsuz ve çesit taaruz ve tecavüze maruz kalmış ve adeti için arkadaşlarının ricalarını red ve inkilâb uğrunda değil hareket, ölümü bile hiçe saydığını söyleyerek yoluna devam etmişti. Trabzon'a yaklaşırlarken Subhinin gerek şahsi ve gerekse siyasî muarizları, onun ve arkadaşlarının aleyhinde büyük mikyasta teşvikatta bulunuyor ve efkarî umumiyeyi ayni maksatle hazırlıyorlardı.

Arkadaşlari ile Trabzona ulaştıklari gün şehre girmemeleri için tekmil tetbirler alınmış ve evvelden hazırlanmış motorlara bindirilerek denize çikarılmışlar. On dört arkadaşi ile yoldaşımız Mustafa Subhi iki sene

evel yani 1921 senesi 28 kânunu sani gecesi süngü ve kurşunlarla öldürülmüş ve denize atılmışlardır.

Mustafa Subhi yoldaşın ölümü şüphesiz inkilâb için çok acıklı bir ziyadır. Fakat geride kalan türk komünistlerine inkilâba giden yolları pek iyi göstermiştir. Bizler onun ölümü karşısında futur değil, cesaret ve iman duyar, açtığı yoldan gideriz.

Ali Yazıcı

MUSTAFA SUBHİDEN BİR KAÇ SATIR

Bugün biz, bilhassa biz Türkiye komünistleri, partimizin daha doğum çağlarında verdiği on beş kurbanın ölmez hatıralarıla baş başayız.

On beş yıl geçti, Türkiye amelesi ve köylüsü emperyalizmin kudurğan orduları karşısında can verirken geride kendi öz oğullarını boğazlıyorlardı. Bugün Türkiye amelesi ve köylüsü verilen vaitlerin ilk yemişini bu surette tattı.

On beş yıl geçti, ve biz on beş yoldaşımızın üzerinde can verdikleri yolda yürüdük, yürüyoruz, yürüyeceğiz.

Bu on beş kahraman yoldaştan belki bir çoklarının adı bile belirsiz kalmıştır. Fakat burjuvazi bize onlardan yalnız bir "15" rakam bıraktığını zannetmesin, hatta yalnız bir ad, Subhi ad, bu on beş ölümüzün bütün huviyetlerini söyliyecek kadar büyük ve muhtevalıdır.

Subhi bu davaya alelada bir küçük burjuva münevverinin inkilâbın taşkın ve dalğalı anlarındaki gelip geçici coşkunluğuyla katılmış değildi. O bütün benliği ve varlığıla amele sınıfına ve mücadeleye mal olmuş, mücadele içinde pişmiş ve yetişmişti. O görüşlerindeki sağlamlık ve teşkilâtçılıktaki beceriğile geniş bir rehberlik kudret ve kabiliyeti taşıyordu.

Bize onu çarlık Rusyasının sürgünlerinde, esir karargâhlarında onunla omuz omuza taş taşıyanlar anlatır. Bize onu vatandaş harbinin çetin yıllarında, ezilmiş şark milletlerini inkilâp bayrağı altına toplamak için onunla ayni cephede çalışan ve bugün sosyalizmin zafere ulaşmış bayrağı altında yaşayanlar anlatır. Bize onu...

Fakat ne hacet, bize onu 1921 yılı birinci kânununun 28 inci gecesi kanlı dilile bizzat Türk burjuvazisi anlatmadımı?

Esir Asya milletlerinin kalkınma ve mücadelelerinin ilk idarecilerinden olan Mustafa Subhi Kominternin tuttuğu yolu kavramış, Türkiyedeki millî hareketin mahiyetini bütün inceliklerile görmüş, partimizin taktigini açık ve aydın olarak çizmişti.

Subhinin bugün elimizde bulunan bir kaç yazısı parti tarihimizin o devreye ait en parlak vesikalarını

teşkil ederler. Bu yazılardan bazı parçalar alarak buraya kaydedeceğiz, onlar ayni zamanda on beş yoldaşımızdan bize kalan en değerli hatıralardır.

> *"Biz Türkiye'de 'millî müdafaa' şeklinde baş gösteren kıyama müşterek düşman tarafından bu hareketin söndürülmesine meydan vermemek için, her türlü yardımı –bu yardım mutaassıp milliyetçilere bile olsa– tarihin bize yüklediği bir vazife olarak biliyoruz."*[9]

Çünkü bu mücadele, memleketin dahili zaruretlerine tabi olarak, millî burjuvazinin idareciliği çerçivesi içinde kalmak mecburiyetini taşımakta olmasına rağmen hakikatte ve her şeyden evvel emekçi sınıfların emperyalizme ve derebeyliğe karşı öz mücadelesi idi.

> *"Türkiye amele ve rencberleri ellerinde tuttukları son ekmek dilimini gasiplere kaptırmamak için mübarezenin, harbın en büyük ağırlıklarını öz sırtlarında taşıyorlar, türkiye amele, rencber ve askerlerinin bu mübarezede Sosyalist Rusya ile Üçüncü Enternasyonalın her türlü muavenetine şüphesizki hakları vardır."*[10]

Fakat partimiz emperyalizme ve derebeyliğe karşı mücadelede kemalistlere yardım ve müzaheret ederken amele sınıfı ve emekçi kütleler karşısında ayrıca bir çok vazifeleri olduğunu unutamazdı.

---

9 *28-29 Kânunusâni 1921. Karadeniz kıyılarında parçalanan Mustafa Subhi ve yoldaşlarının ikinci yıl dönümü.* Neşri tarihi: 1923, s. 39. TÜSTAV, İstanbul, 2004.

10 Ayni kitap, s. 40.

"Türkiye komünist fırkası kendi teşkilâtı içinde amele, rencber halkın vicdanını terbiyeye, küçük Asyanın karanlık sokaklarında bile türlü mahrumiyet ve mahkümiyetlerde dolaşan mazlum işçi ve köylülerimizi muntazam ve muteşekkil bir sınıf simasile dünyanın diğer memleket proleterleri meclisine taktim etmeğe"[11] borclu idi.

Komünist partisi bu müşterek mücadelede burjuvazi ile kardeşleşmiş olmuyordu. Amele sınıfı ve emekçi kütleler kendi öz mücadelelerinde ancak kendi kendilerine ve Komünist Partisine güvene bilirlerdi, onlar kendi millî istismarcıları karşısında da kendi öz ve müstakil varlıklarını göstermeye mecburdurlar.

"Emperyalizme karşı mevcudiyetini müdafaa eden milli kuvvetlere muzaheretle bu arada umumiyetle sermayedarlar idaresine karşı sınıfı mubareze hissinin işçi halk içinde derinleşmesine ait müsaade de bulunulmalı ve her halde teşkilâtın istiklâlini muhafaza etmelidir."[12]

Amele sınıfı ve bütün emekçi kütleler kendi öz mücadelelerinin sonuna ve hakiki kurtuluşa doğru ancak bu suretle gidebilirlerdi.

"İstilacılara yumruk olup memleket ve halkımızı kulluğa düşürmeğe çalışan İstanbul hükümetine karşı baş kaldıran ve Rusya amele ve rencber Şuralar Cumhuriyeti ile kol kola giden Anadolu kiyamcılar hükümetine her türlü yardımı yapmak birinci işimizdir. Biz bu vazifeyi yerine ge-

11 Ayni kitap, s. 50.

12 Ayni kitap, s. 38.

tirmekle hem dahilde mevcudiyetimizi göstermiş, hem de hariçten emperyalistlerle uğraşan bütün amele ve rencber kuvvetlerine mühim bir hizmet göstermiş olacağız.

"Biz bu vazifeyi görmekle mubarezedeki muvaffakiyetimiz nispetinde sesimizi de yükseltmeğe hak kazanmış olacağız; memleketimizdeki yeni hükümet ve devlet yapısının kurulduğu gün bu yapının amele ve rençber elile meydana geldiğini bilerek onun içinde hakim olacak kuvvetin gene amele ve rencberlerden olmasını talep edeceğiz."[13]

İş yalnız yabancı istismarcıların ve istilacıların kovulmasıla bitmiş olamazdı.

"Yalnız muharebeden sonra başımıza musallât olan İngiliz, Fransız ve Yunan yağmacılarına karşı değil, belki muharebeden evvelki zamanlarda da halka rahat bir nefes vermiyen, vergidir, aşardır, ağnamdır ianedir, cezadır, ciziyedir ve nihayet faiz ve temettüdür, diye amele ve köylünün evine ocağına, tandırına, bacasına kadar el uzatan içimizdeki imansız hırsızlara karşı da açılacak mücadele iledir ki, yeni hayatımızın şekil ve hükümetimizin rengi verilmiş olacaktır."[14]

"Onun için Türkiye amele, asker ve rencberleri bu günden itibaren istek ve dileklerini meydana koyup hangi maksatla ve ne için çalıştıkların, canlarını telef ettiklerine işaret olan kızıl bayraklarını yükseltmeğe mecburdurlar. Umumiyetle döktükleri kan-terleri hak etmek, işledikleri işe toprağa sahip olmak, memleket ve hükümet işlerini ellerine almak isteyen amele ve rencber milleti Türkiyede de

13 Ayni kitap, s. 45.

14 Ayni kitaptan, s. 51.

bundan fazla ve ya eksik bir şey istemez."[15]

"Yeni hükümetin bu günkü zahmet ve fedakârlıklara katlanan amele rençber halkın içinde kurulup aşağıdan yukarıya doğru dal budak vermesi, hayatî bir şarttir. Böyle köklü ve temelli bir hükümetle dir ki yaşamak için mubarezeye ve mücadele iledirki böyle bir hükümete liyakat hasil olur."[16]

Subhi daha millî mücadelenin en şiddetli devrelerinde burjuvazideki iki yüzlülüğü, emperyalizmle uyuşma temayülünü görüyor ve işaret ediyordu.

"Türkiye burjuvazisinin, zenginlerin gözleri Fransız, İngiliz kasasından ümidini kesmedi, düşman son derece şeytan ve kuvvetli."[17]

O yalnız amele sınıfına ve emekçi kütlelerine inanıyor ve güveniyordu.

"Türkiye amele ve rencberlerinin hadisat arasında kendi varlıklarını ve kendi sınıfı menfaatlarını hiss etmeleriledirki, en kat'i, en ebednişan azımlarla kuvvet alacak ve o vakıt İngiltere veya emperyalizm ile itilâftan hiç bir siyasî ve hiç bir kumandan bahsetmeyecektir."[18]

Kurtuluş harbı zamanlarında partimizin, başında Subhi olmak üzere kuru bir hayal peşinde koşmadı-

15 Ayni kitaptan, s. 51.

16 Ayni kitaptan, s. 52.

17 Ayni kitaptan, s. 33.

18 Ayni kitaptan, s. 41

ğını, amele sınıfı ve bütün emekçi kütleler karşısında üzerine düşen muayyen tarihi vazifelerin başarılması uğrunda mücadele ettiğini apaçık gösteren şu vesikayı okuyun.

> *"Memlekette mazlum işçi veya fakir işsizler çokluk teşkil etselerde sanayiin iptidaî bir halde olması itibarile amelenin proletarya teşkilâtına malik toplanmış olmamaları komünistlerin ekalliyette kalmalarını icap etmektedir. Ve gene bu itibarladırki, komünist fırkası halihazırda inkilâp yapacak ve idareyi ele alacak büyük bir hükümet fırkası şekil ve mahiyetinde ortaya atılamaz."*[19]

Ben bunlara fazla bir şey ilâvesine lüzum görmedim.

Subhi'nin elimizde bugün ancak bir kaç yazısı var. Vatandaş harbi senelerinde Sovyetlerin bir çok yerlerinde türkce gazeteler çıkardığına göre, neşredilmiş daha bir çok yazıları olması lâzımdır. Bu gazeteleri bulmak ve bu yazıları toplamak için bir kaç defa konuşulduğunu hatırlarım; fakat işe bir türlü, onu başarmak niyetile yanaşmadık ve sarılmadık. Suphi yoldaşın bu yazılarının ehemmiyeti yalnız tarihî değildir. Onun hayatı gibi yazıları da bize örnek olması gerektir. Halkın diliyle konuşmanın, halka kendi dilile hitap etmenin biz her zaman eksikliğini çekeriz. Halbuki Subhi bize bunun da en parlak örneklerini vermişti. O, yazılarına halkın dilini ve ruhunu sokabiliyordu.

---

19 Ayni kitaptan, s. 49.

Onun yazıları toplamanın ve neşretmenin zamanı henüz geçmiş değildir. Aradan seneler geçmiş olsun zararı yok; proletarya diktatörlüğü memleketinde istifade edilecek çok imkânlar bulunabilir. Elverirki bu işi, biz türk komünistleri bir parti işi gibi ve bir vazife olarak benimseyelim. Subhinin bu yazıları onbeşlerin en canlı bir hatırası olacaktır.

Münir Irgat

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİNİN İLK KURBANLARI

Rusyada patlayan büyük proletarya inkilâbı yalnız Rusyanın millî hudutları dahilinde kalmamıştı. O, şarkın en hücra köşelerinde akisler yapıyor, garbin en kalabalık şehirlerinde alâka uyandırıyordu. Denikinleri, yudeniçleri, vrangelleri, kolçakları maglup eden Rus proletaryasının her yeni zaferi, Çin tarlalarında çalışan çıplak kulinin, hint sahralarında ezilen aç paryanın, siyah derili afrikalının Nevyort tezgâhlarında çalışan işçinin, Avrupa sokaklarında vuruşan inkilâpçının yüreğini ferahlandırıyor, neşesini arttırıyordu. Bütün ezilen milletlerin kurtuluş bayrağını omuzunda taşıyan rus proletaryası Lenin'in ve Stalinin önderliği altında yaptığı bu mücadelede diğer memleket proleterleri için kahramanlığın en iyi numunesini, çarpışmanın en iyi

usullerini, veriyor ve kurtuluş için en doğru yolu gösteriyordu.

Emperyalist harbin vahşeti altında harap olan ve ezilen milletler bunu, bu hareketi kendilerine örnek edinmeğe ve Rus proletaryası ile kolkola çarpışmaya can atıyorlardı. Çin'de başlayan millî hareketlerin, Anadolu'da alevlenen millî inkılâbın ilk istinatgâhı ve kuvvet aldığı yer Rusya olmuştu. Bütün emperyalist devletlerin yağma için hücum ettikleri bu ölkelerde köylü ve amelenin biricik dostu Rusyadaki proletarya inkilâbı idi. Bunu pek iyi bilen kapitalist memleketler ve Türkiye proletaryası Rusyadaki hareketin peşinden koğmağa uğraşıyordu. Fakat çok yazık ki o bunu istediği halde bir türlü muvaffak olamıyordu, çünkü birçok objektif ve subjektif sebepler henüz Türkiye proletaryasının Rusya proletaryasile birleşmesine mani idi. Anadoluda başlayan inkilâp hareketinin başına geçen millî burjuvazi buna mani oluyordu, ondan başka bu hareketin asıl önderi olması lâzım gelen Türkiye amelesinin büyük bir kısmı emperyalistlerin işğal ettiği mıntıkalar dahilinde kolu bağlı bir halde bırakılmışlardı. Daha mühim sebeplerden biri de bütün bu hareketin rehberi olması icab eden Komünist Partisinin henüz daha teşekkül etmemiş olması idi. İşte bu manialeri bertaraf etmeği kendilerine vazife edinen Türk proletaryasının mücahitleri bir an evvel kendilerini bekleyen hareketin başına geçmeğe uğraşıyorlardı. Bilhassa rus inkilâbının içinden çıkan ve onun bütün heyecanile coşan,

Türkiye Komünist Partisinin ilk pişdarları bu arzuyu daha çabuk idrak etmiş ve kurtuluş hareketinin içine karışmağa azmetmişlerdi.

Amele sınıfının menfaatı için her tehlikeyi göze alan bu kahramanlar bütün müşkülâtlara rağmen bu kurtuluş hareketine yardıma koştular. Fakat ne çareki millî burjuvazinin kahbeliği onların arzularını tahakkuk ettirmelerine mani oldu. Amele sınıfı için, Türkiye proletaryası için en samimi duygularla yola çıkan bu kahramanlar daha yolun ortasında Türk burjuvazisinin kanlı haydutlarının ellerine düştüler. Çok yazıkki Türkiye proletaryası ilk mücahitlerini bu vahşı haydutların elinden ozaman kurtaramadı. Fakat türk burjuvazisinin iyi bilmesi lâzımdır ki, türk proletaryası kendine kancıkça oynalınan bu alçaklığı hiç bir zaman unutmayacaktır.

Türk proletaryası Kara Denizde bogulan onbeşlerin intikamını almak için onbinlerce onbeşler yetiştirecektir.

Cüneyt

TEŞRİNİ EVVEL (OKTYABR) İNKİLÂBI VE SUBHİ

Gerek Rusyada bulunan türkiye amele ve emekçiler ve gerek [cihan] harbi dolayisile Rusyada esir kalan emekçiler üzerinde Teşrini evvel inkilâbı büyük teesirini yaptı. 1917 senesi Teşrini evvel inkilâbı bütün çar Rusyasını sarıp aldığı ve memleketi bir inkilâp ateşi ocağına çevirdiği zaman, değil Rusyadaki her milletin amele ve emekçi kütlelerini, hatta emperyalist memleketlerin proletaryasını ve şark emekçilerini de etrafile anlayamayan ve anlamaya, ona aktif iştirake çalışan Türkiye ve emekçilerine, doğru istikamet verecek ve rehberlik yapacak, henüz o zamana kadar teşekkül edemeyen bir Komünist Partisinin mevcudiyetine büyük ihtiyaç hasil olmuştu. O devirde Lenin-Stalin diğer memleketlerde olduğu gibi Türkiye için de mevcut vaziyetin, inkilâb hareketlerinin ileri sürdüğü şerait neticesinde böyle bir Komünist Partisinin teşekkülünde

lâzım olan rehberliği ve teshilâtı gösterdiler. Teşrini evvel inkilâbından evvel ve sonra Leninizm-Bolşevizm prensiplerile silâhlanan M. Subhi yoldaş, bu prensipleri esas tutarak faaliyete geçti.

Subhi yoldaş, bu zaman yalnız Türkiyede ve Rusyadaki esirlerin arasındaki faaliyetle iktifa etmedi. Ayni zamanda müsülman amele ve emekçileri arasında faaliyetini tevsi ve inkişaf ettirdi. M. Subhi yoldaşın o devirdeki faaliyet hatların kısa bir tarzda aşağıda kayd etmekle o devirdeki rolünü göstermiş oluruz:

Sovyetlerin gerek dahili aksi inkilâbçılar ve gerek alemşümül emperyalizm tarafından sarıldığı bir zamanda Rusya müsülmanlarının türk, esirlerinin ve Türkiyenin amele ve emekçilerini emperyalizme karşı Sovyetler ve komünist prensiplerile terbiye etmek ve emperyalizme karşı ayaklandırmak, teşkilâtlandırmak sahasında Subhi yoldaş büyük faaliyet ve gayretler gösterdi. Gerek matbuat ve gerek nutuklarile geniş propaganda ve teşvikatta bulundu ve teşkilâtlar kurdu. Esirlerden kızıl kıtalar, propagandistler, teşvikatçılar kadrosu hazırlamakta gayretler sarf etti. Bu suretle emperyalizme karşı Sovyetleri dünya amelesi ve emekçilerinin esas vatanı olarak müdafaa ve o ruhta kütleleri terbiye de gayretler gösterdi.

Diğer taraftanda Sovyetlere karşı amansız duşman olan emperyalizmin Anadoludaki cephesini yarmak

Anadoludaki millî kurtuluş hareketine yardım ve bu hareketin etrafında kütleleri mobilize ve terbiye etmek sahasında büyük faaliyetler yaptı.

Subhi yoldaş Rusya'daki ictimai inkilâb cephesini aksi inkilâpçı kuvvetlere karşı fiilen müdafaa ve bu kuvvetler ile mücadele gayretlerilede mezkür muhitlerde Türk esirlerinden kızıl askerler ve alaylar teşkil etmiştir.

Bu kızıl askerler inkilâb cephesini mürteci kuvvetlere karşı müdafaada bütün cephelere iştirak etmişler ve büyük yararlılıklar göstermiştir. Bununla beraber Subhi o zaman ittihatçıların müsülman aleminde ve bilhassa şark müsülmanları arasında kök salan panislamizm, pantürkizm gibi içtimai inkilâp için tehlikeli ve amansız düşman olan fikriyatta ve kendi ifadesini hayata geçirilmesini osmanlı ordularının almanlarla beraber Bakuya ve Sovyetlerin diğer mıntıkaları üzerine hücum istilâlarında in'ikâs ettirdiği içtimaî inkilâbı büyük tehlikeye maruz kaldığı bir zamanda Subhi yoldaş böyle bir siyasetin hem Türkiye ve hem de şark türk ve müsülman amele ve emekçileri için ne kadar büyük bir tehlike teşkil edeceğini ve onları uçurumlara götüreceğini rehber bulunduğu ("Yeni Dünya") gazetesinde, kurtuluş Almanya Vilhelmine istinat eden Osmanlı istilâsında değil bilâkis kur[t]uluşun ancak Rusya gibi Avrupa proletaryası arasında da içtimaî inkilâbın kıyamına bağlı olduğunu gösterdi.

İşte Subhi bu kaydile panislamizm, pantürkizmin ve ittihatçıların Bakû istilâlarının mahiyetini çıplaklığile açığa vuruyor. Böyle bir siyasetin istismarci, mürteci sınıfların sınıfı menfaatlarına uygun amele ve emekçilerin mahkümlüğüne ve istismarına hızmet edeceğini ve emekçi kütlelerin biricik kurtuluşu içtimaî inkilâbın yani proleter inkilâbında olduğunu söyliyerek bu fikriyata bir darbe vurmakla emekçi kütleleri içtimaî inkilâp ruhunda terbiye ve mobilize ediyordu. Subhi Teşrini evvel inkilâbında evvelki tenvir ve faaliyetini inkilâbın ona temin ettiği en iyi şartlar içerisinde Lenin ve Stalin ve onların bolşevik partisinin rehberliği altında daha ziyade inkişaf edip derinleştirdi. Bu seyrle beraber ayni zamanda Türtiye Komünist Partisini teşkili için hem Türkiyede hemde Rusyada muhtelif vilâyetlerdeki teşkilât hazırlıkları yaptı ve bu suretle muhtelif vilâyetlerde Türkiye Komünist Partisi meydana getirebildi.

Subhi gerek tenvir ve gerek teşkilât sahasındaki faaliyet değişikliklerini yalnız Rusyadaki esir amele ve emekçileri teşkilâtlandırmaya ve Rusyada türk komünist teşkilâtları meydana getirmeye münhasır kalmadı. Ayni zamanda bu mesaisini Türkiye mikâsında geçirmek için teşkilâtlarını da yaptı.

Subhi (Yeni Dünya) gazetesile esir türk amele ve emekçileri ve emekçi müsülmanlar arasında Marksizm-Leninizm içtimaî inkilâbın ana hatlarını maksatlarını

tayin ederek onları paşalar, zülmete, istismarlara karşı ikaz ederek mürtecilere karşı içtimaî inkilâb etrafında Sovyetler teşkil ediyordu.

Türk burjuvazisi Subhiyi ve 14 kıymetli arkadaşlarını süngüleyip denize atmakla Türkiyede inkilâbın önüne geçeceğini zanetti. Subhi bir mayis bayramı münasebetile Bakü amelelerine anti emperyalist hitabetinde şöyle diyordu:

"Sizin gönlünüzde, sizin, ruhunuzda çalkalanan deryalara Avrupanın o zalim kuvvetleri, o cansız hisarlar, o demir zırh ve altın mihraplar karşı duramaz. Hisarlar, mihraplar, yıkılır, zırhlar delinir, fakat ruh ölmez, yükselir. Bu yüksekliyin altında da ise zülüm aciz kalır, teslimi nefs eder, mahvolur fakat siz, ey demir ve mazlum halklar! Hazırmısınız mübarezeye?... "Düşününüz ki en büyük zafer günleri baht ve saadetiniz için hapsa, zındana, kana, ateşe, ölüme sabır ettiğiniz tarihi vak'alar karşısında şan verecektir."

Bir zaman hüküm süren harbî derebeylik, çarizm usülü idaresi; inkilâbçı amele ve köylüleri ve onların rehberlerini hapis, nef'i, sürgün, idam ve kurşuna dizmekle inkilâbın önüne geçemedi. Teşrini evvel inkilâbı bir kaç gün içerisinde onu temizledi. Fakat inkilâp ruhları, inkilâpçı sınıfı, inkilâpçı amele ve köylü ölmedi. Yaşıyor ve yaşayacaktır. İşte türk burjuvazisinin Subhi

ve arkadaşlarını itlâf ve imha etmesi, hatırda [hazırda?] yüzlerce inkilâpçi arkadaşlarımızı zındanlara, sürgünlere sürmekle önümüzdeki inkilâbı, inkilâp ruhlarını yıka bilmedi ve yıkamıyacaktır. Bilâkis inkilâbî ruh günden güne artmakta ve inkişaf etmektedir. 28-29 Kânunu sani 1921 senesi günü; Türkiye amele ve emekçileri hiçbir zaman unutmayacaktır. Bugünkü gün bizim için matem günü olmuşsa, türk burjuvazisi için de sevinc günü olmuştur. Bugünkü gün Türkiyede sınıf mücadelesinin ne kadar keskin olduğunu göstermiştir.

Marks diyor: "Tarih sınıf mücadelesi"dir. Şüphesizdir ki sınıf mücadelesi üzerine kurulmuş bir cemiyette, türk burjuvazisinden başka bir şey beklemek olmazdı.

Türk burjuvazisi, Subhiyi ve onun arkadaşları olan Ethem Nejat; Hilmi oğlu Hakkı ve diğerlerini iytlâf ve imha etmeyi kendileri için biricik selâmet yolu olduğunu ve bununla artık Türkiyede her türlü komünist harekete hitam verileceğini, bu suretle Türkiye amele ve emekçi kütlelerini her türlü teşkilât ve rehberlikten mahrum edeceklerini, bunun neticesi de bol-bol istismar etme temin etmek istediler. Fakat onların düşündüğü gibi çıkmadı. Bilâkis Türkiye amelesi yeni yeni rehberler, yeni yeni teşkilâtçılar ileri sürdüler. Bunlar Türkiyede komünist teşkilâtlarının esaslarını vaz ile Komünist Partisini tesis ettiler, komünist hareketini inkişaf ettiriyor ve derinleştiriyorlar. Burjuvaziyi esa-

sından yıkacak, hakikî inkilâpçı bir teşkilât haline giren Komünist Partisi, günden güne kuvvetleşmekte ve kütlevî bir parti haline girmektedir.

Subhi, Rusyada türk komünist teşkilâtlarını meydana getirdi faaliyet sahasını bütün Rusyanın her köşesine tevsi ve inkişaf etmişti. Subhi faaliyet sahasini Türkiy'ye nakl etmekte her türlü tedbirleri yaptı ve neticede bunun uğrunda mahv olmuştur.

Biz komünistler, inkilâpçı amele ve emekçiler; Subhi yoldaşın ve onunla mahv olan 14 kıymetli yoldaşlarımızın inkilâp faaliyetlerinden, inkilâp kahramanlıklarından inkılâp uğrunda mahv olduklarından bahs ederken onların ne kadar yüksek kıymeti, inkilâpçı birer komünist rehber olduklarını ve onların proleter komünist inkilâpçılıklarını meziyet ve seciyelerini kendimize dustur etmeliyiz.

Yukarıda Subhi hakkındaki kaytlerden sonra ileridеki faaliyetimiz için dersler çıkaracağımız hatalarımız üzerinde kısa da olsa durmak zarureti vardır.

Subhi parti, hakiki inkilâpçılar kadrosu heyetinin teşkil ve meydana getirirken, komünist prensiplerini, inkilâba yabancı ve amansız düşman olan unsurların mahiyeti, inkilâpçılık evsafını kâfi derecede tetkik edemedi. Onları inkilâbî pratikte geçirmeden parti saflarına, hatta mes'ul ve rehberlik kadrosu heyeti sıralarına

bile çekmiştir. Bu, Subhinin en büyük hatalarından birisini teşkil eder. Sınıf düşmanımız olan türk burjuvazisinin ajanları, parti içerisinde bulundukları müddetçe parti sırlarını burjuvaziye bildirmekle kalmadılar, ayni zamanda arkadaşlarımız memlekette ayak bastıkları andan itibaren onlardan ayrıldılar ve arkadaşlarımızı itlâf ve mahv için de şuphesizdir ki her türlü ve vahşiyâne tetbirlere müracaat etmekten geri kalmadırlar.

Diğer bir hatası da memlekete açık ve tantanalı bir tarzda gitmesi olmuştu. Biz komünistler fırka saflarına, kadro heyeti sıralarına çekeceğimiz arkadaşlar ve inkilâbî faaliyetimizi tanzim meselelerine gayet ihtiyatlı yaklaşmalı ve Subhinin düştüğü hatalara düşmemeliyiz.

Hakkı

İNKİLÂBIN İLK KURBANLARI

28-29 ikinci kânun 1921 tarihinde, Türkiye amelesinin ve yoksul köylüsünün acıklı ve matemli bir günüdür. Kemalist burjuvazi, amele sınıfının en iyi inkilâpçı önderlerinden 15 komünist yoldaşımızı (Subhi, Nejat, Hakki, Topçu, İsmail Hakkı, v.s.) namussuzcasına ve vahşicasına boğdurdu ve Kara Denize attırdı.

Onbeş komünist önderinin ölümü şüphesiz inkilâp namına çok acıklı bir zayıadır, fakat bizler onların ölümü karşısında ağlamayız çünkü "tarih sınıf mücadelesi" tarihidir.

Her ölüm, matemile, öldüğü yerde kalır...

Biz ağlamayız, bize göz yaşları ardır.

Bu onbeş ölü bizim için onbeş isimsiz komünisttir; ve biz bu isimsiz komünist ölüleri kapitalist dünyasını her köşesinde ve her bucağında buluruz, bütün

bu isiz[m]siz kurbanlar tek bir mefküre uğrunda can vermişlerdir. Onların gittikleri yol; bizim de, milyonlarca kütlelerin de müşterek yoludur. Gayemiz uğrunda onların gösterdikleri kahramanlık gururla göksümüzü kabartıyor ve hatıraları kalbimizde gömülü duruyor. Onların uğrunda can verdikleri sınıf mücadelesini, bugün bizler devam ettirerek genişletiyoruz. Onların yürüdükleri yolda cesaret ve imanla, saflarımızı daha da sıklaştırarak yürüdük, yürüyoruz ve yürüyeceyiz...

Onların inkilâp işini, bizler tamamlayacayız. Buna ant ettik.

O günden bugüne kadar geçen tariha bakarsak ne görüyoruz? Memleketimizde inkilâp dalgaları yükseldi, amele ve fakır halk kütleleri, burjuvazi ve büyük toprak sahipleri diktatörlüğüne karşı mücadelesinde, kendi hakiki rehberi olan komünist partisinin hatından yürüyerek bir adam gibi döyüşüyor.

İlk kurbanlarımızdan sonraki devrede de amele sınıfı ve onun fırkası, burjuvazile yaptığı mücadelelerde kendi kuvvetlerini göstermişlerdir.

1922 senesi bir mayısında komünist partisinin rehberliği altında yapılan geniş bir mayıs nümayişi ile amele sınıfı, yek vücut olarak burjuva sınıfına karşı mücadeleye hazır olduğunu Türkiye tarihinde ilk defa olarak göstermişti. Bu devirde komünist fırkasının na-

şiri olan "Aydınlık" mecmuasının amele ve geniş emekçi kütlelerin cephelerinde gezdiğini, burjuvazi ve onun celatları, uşakları, polisleri iyice hatırlarlar. Bugünde ayni fırkanın gizli edebiyati o zamana nispeten daha geniş bir mikyas ve mıkdarda olmak üzere amelelerin koynundadır.

1923-24 komünist partisinin rehberliği altında yapılan İstanbul şimendifercilerin arkası arkasına iki grevine ve bunu takip eden senelerde memleketin muhtelif yerlerinde hatsiz grev dalgalarını; 1923-30 kadar İstanbulda tranvaicilerin iki grevini İstanbul gaz hane grevini Adana simendiferciler grevini ve ilâh. hatırlayalım. 1930 dan bügüne kadar muhtelif vilâyetlerde olan grev hareketleri (mensucat, tütün, incir, şöferler v.s. ameleleri) ve amelelerin muhtelif çıkışları ispat ediyor ki kemalist burjuva diktatörlüğünün bütün vahşiyane terörüne rağmen, amele sınıfı bir dakıka durmadan tereddüt etmeden komünist partisinin rehberliği altında soyguncular cemiyetini yıkmak için, sınıf mücadelesini bir an bile durdurmadı ve mücadelesinde devam etmektedir ve edecektir. Bu mücadelelerin neticesinde bugün, kemalist burjuvazinin mahut "bizde sınıflar yoktur zümrelerin teşriki mesaisi vardır" nakaratı, kuru laf olmaktan ileri geçmiyor. Amele sınıfı ve onun partisi kemiyetçe ve keyfiyetçe büyüdü, kuvvetlendi ve onun safları sıklaştı. Partimiz kendi saflarında baş veren

oportünist temayüllerle, polisin ajanı olan "muhalefetle amansız mücadele ederek, sınıfı mücadelemize engel olan her türlü ve satılmış unsurlardan kendisini temizledi. Emekçi kütlelerin içerisine daha ziyade girmeye muvaffak oldu.

Dün inkilâpçı rehberlerimizi boğmak suretile sınıfî mücadeleyi ortadan kaldıracağını zann eden burjuvazinin aldandığını biz bugünkü kuvvetimizle, yeni rehber kadrolarımızla ispat ediyoruz. Bizler yek vücut bir sınıf olarak bugün burjuvazile çarpıştığımız savaş alanında göksümüzü kabartarak sesimizin bütün kuvvetile hep bir ağızdan hay-kırıyoruz:

Kavgalara hazırız, bir ordu gibiyiz...

Birimiz ölse bile, gene eksilmeyiz biz.

Aziz ölülerimizin tarihini hatırlarken dost da düşman da bilsin ki bizler, onların bitiremedikleri işi kahramanca devam ettirdik, ettiriyoruz ve son maksadımıza varıncaya kadar (istismarsız ve sınıfsız bir cemiyet kuruncaya kadar) da devam ettireceğiz.

Cahit

BİR KIZIL ASKERİN HATIRASI

Türkiye burjuvazisi ve onun uşakları tarafından 28 kânunusani 1921 senesinde Kara Denizde süngülenen 15 türk komünistin 15 inci yıl dönümü vesilesile hatıralarımı yazmamı isteyen mektubunuzu aldım. Türkiye amele sınıfının ve onun pişdar müfrezesi olan Türkiye komünistlerinin içtimaî inkilâp ve Türkiye sovyetleri uğrunda canlarını vermiş bu ilk onbeş kurbanı içinde Sovyetler İttihadında vatandaş harbinin muhtelif cephelerindeki mücadelelerde müşterek sınıf düşmanına karşı omuz omuza çarpıştığımız yoldaşlar var. Onların sönmez hatıralarını canlandırmayı ve onların başladıkları işi bitirmek tarii vazifesini yüklenmiş olan Türkiye amele sınıfına onları tanıtmayı kendim için bir borç sayiyorum.

Siz de pek alâ biliyorsunuz ki, ozaman Rusya, inkilâb dalgalarile için için kaynıyordu.

Rus proletaryası ve onun bolşevik partisi Leninin-Stalinin önderliği altında 1917 senesinin teşrini evvel ayında hakimiyeti eline almıştı.

Proletaryanın bu zaferile, Rusyada bulunan bütün harp esirleri gibi, türk esirleride, hurriyetine kavuşmuş ve serbest nefes almak imkânını elde etmişdi. Bunlar arasında, sürgüne gönderildiği Sınoptan kaçarak Rusyaya gelmiş olan, Mustafa Subhi yoldaş ta bulunuyordu.

Mustafa Subhi yoldaş Rusyaya esir düşen münevverler, türk amele ve köylüler arasında durmadan çalışarak Moskva, Krım, Taşkent vs.-de teşkilâtlar kurmuş neşriyat yapmış ve sonunda 1920 senesi mayısında Bakûye gelmişti. Burada o, bolşevik partisinin Bakü komitesi yanında, türk komünistleri tarafından kurulmuş bir teşkilât bulmuştu. M. Subhi yoldaş Baküda bulduğu bu teşkilât azalarında bazılarının iştirakile Baküda, "Türkiye Komünist Partisini vücude getirmiş ve 1920 senesinde bu partinin birinci kongresi toplanmağa muvaffak oldu.

Subhi yoldaşın kendisine faaliyet merkezi olarak Kafkasyayı ve Bakûyü intihap edişi tesadüf değildir. Filhakika burası amele ve köylü kütlelerini millî kurtuluş mücadelesine atıldıkları Türkiyeye yakındı. Diğer taraftanda memleketlerine dönmekte olan Türk harp esirlerinin akın yolu üzerinde bulunuyordu. Millî

kurtuluş hareketine tesir etmek, bu harekete önderliği ele almak ve bu suretle amele-köylü hakimiyetine dayanan bir Sovyet hükümeti kurmak vazifesini üzerine almış bir parti; memleketlerine dönmekte olan esirlere bu esirlerin inkilâp için kazanılmasına ve bunların bu inkilâp işinde faal birer mücahit haline gelmelerine hususi bir ehemmiyet vermek mecburiyetinde idi.

Bu maksatla parti "üsera sevk komisyonu" adile üç kişilik bir teşkilât kurmuştu. Dönmekte olan esirlere yatacak yer bulmak onların iaşelerini temin etmek ve kafile halinde gönderilmelerine kolaylaştırmak gibi işlerle uğraşan bu komisyonun diğer bir mühim vazifeside bunlar arasında inkılâp fikirlerinin propagandasını yapmak idi. Bu maksatla esirler arasında devamlı bir propaganda yapılıyor, sık sık mitingler yapılıyor, teşrini evvel inkilâbının ve Türkiyedeki millî kurtuluş hareketinin mahiyeti anlatılıyor. Türkiye emekçilerinin kurtuluşu ancak amele ve köylünün hakimiyeti kendi ellerine almalarile mümkün olabileceği anlatıyor ve memlekete döndükleri zaman ne suretle hareket edilmek lâzım geleceği gösteriliyordu.

Memlekete dönenler arasında yürütülen faaliyetle beraber diğer taraftan da askerî teşkilâtta kuruluyordu.

Parti Türk esirlerinden 700-800 kişilik bir türk kızıl nişancı alayı teşkil etti. Bu alay Baküda kurulmuş

idi. Ve 11-inci kızıl ordunun emri altında bulunuyordu. Ben de bu alayda bulunuyordum. Bu alaya parti tarafından teşkilâtçı olarak Maksut yoldaş gönderilmişti. Onun yorulmak bilmez gayret ve faaliyetile alayda 40-50 kişilik bir de komünist hücresi teşkil olundu.

Parti bu hücre azalarının siyasî seviyelerini yükseltmek, ve bu suretle de diğer kızıl nişancılara daha iyi müessir olabilmelerini ve onlara önderlik edebilmelerini temin etmek üzere 3 aylık bir kurs kurdu. Bukurslarda en mühim dersleri bizzat Mustafa Subhi yoldaş kendi üzerine almış bulunuyordu.

Bu gayretlerin neticesinde vücude getirilen ve yetiştirilen iki tabur piyade bir makineli tüfenk, bir suvari bölüklerinden mürekkep olan alayımız Türkiyeye gitmek üzere Baküdan hareket etti.

Ermenistanın Kiros şehirinde taşnaklar yolumuzu kesmeye çalıştılar. Taşnak orduları ve çetelerile yapılan harpte alayımız büyük kahramanlıklar gösterdi, düşmanı püskürttü. Muharebede verdiğimiz zayıata bakmadan alayımız metro boyu kar içinde yoluna devam etti, ve Kara Kiliseye kadar vardı.

Alayımızın harpte ve müşkül yürüyüşte yorulduğunu nazara alan 11-nci ordu komandanlığının geriye istirahata çekilmemiz, hususundaki emri üzerine Azerbaycanın Şuşa kalesine geldik.

Şuşa kalesinde iken Mustafa Subhi yoldaştan bir telgraf aldık. M. Subhi yoldaş bu telgrafında, alayımızın kazandığı muzafferiyetini tebrik ediyor. Kızıl alayımızın Trabzon önlerinde, öldürülen 2-nci tabur kumandanı, topcu İsmail Hakkı ve makineli tüfenk bölük kumandanı Kâzım Aliyi suratle Baküya davet ediyordu.

Kara Denizde can veren onbeşler arasında olan yoldaşların hareketlerinden bir müddet sonra, kızıl ordu kumandanı emrile biz de Baküye hareket ettik. Baküda yük istasyonuna trenden indiğimiz zaman arkadaşlardan birisi topcu İsmail Hakkının beni aradığını söyledi. O gün 15 inkilâb kahramanını Baküdan Türkiyeye götürecek olan yanibaşımızdaki trene koştum. Vagona girdim. İnkilâb kurbanı onbeşlerin hepsi vagonda idiler. Hepsile selâmlaştık. Mustafa Subhi vagondaki yoldaşlara hararetli bir şeyler anlatıyordu. Hepsi, hudutsuz bir neş'e içinde idiler. Azm ve irade dolu ifadesi bu çehreler, aradan geçen onbeş seneye rağmen, bugün bile bütün tazelikleri ve canlılıklarile gözümün önünde duruyorlar. Yalnız bu aziz hatırayı vagonun bir köşesine sinsi sinsi sinmiş meşin ceketli bir satılmışın hayalı türk proletaryasının göz bebeyi 15 rehber kahramanı burjuvazinin kanlı pencelerine peşkeş çeken hain provokatör Mehmet Emin Rasul zadenin igrenç hayalı azap veriyor.

Eskiden beri yakından tanıştığım Topcu İsmail Hakkıyı bulmak zor olmadı. Trenin kalkmasına az za-

man kalmıştı. Son sözleri şimdi bile kulaklarında çınlıyor.

"Seninle Türkiyeden beraber geldik, fakat ayrı ayrı gidiyoruz, belki bundan müteessir oluyorsun fakat buna hiç yer yok, siz de yakında alay ile beraber Türkiye'ye geleceksiniz, ve bize iltihak edeceksiniz. Siz çok yuruldunuz, elbiseleriniz eskimiş size elbise verecekler, istirahata ihtiyacınız var".

Bizi Baküya istirahatta götürecek trenimiz hareket hazırlığı görürken Trabzon önlerinde süngüllerle parçalanan, 15 inkilâp kahramanların götüren trende yavaş yavaş hareket ediyordu. Vagonun penceresinden mendillerin sahipleri birer birer önümüzden akıp geçtiler, ve gözden kayıp oldular. Silinmez hatıralarla Türkiye proletaryasının kalbimde yaşayan bu mezarsız 15 inkilâb kurbanını benim son görüşüm oldu.

TOPÇU İSMAİL HAKKI

Tahminen 1916 senesine sonuna doğru idi. Umumî harpte Kafkas cephesinde bulunan 17 inci alayın cebel topçu bataryasından firar etmiştim; ve tekrar cepheye sevk edildim. Bu sefer onuncu fırkanın 53-inci sahra topçu alayının 1-inci taburunun 2-inci bölüğüne nefer olarak kayıt edildim. Topçu İsmail Hakkı da bu bölüğün kumandanı idi. Kendisini buradan tanırım.

Mutareke zamanlarında Karsta bulunuyorduk. İstanbul Harbiye nezaretinin emri üzerine İstanbula hareket ettik. Batuma geldiğimiz zaman, ingilizler toplarımızı musadere ettiler. Bize de vapurla değil, sahil boyundan piyade olarak gide bileceğimize söylediler. Sahil boyunca yaptığımız uzun bir piyade yürüyüşünden sonra Samsuna geldik ve oradan da İstanbula geçtik.

Harbi umumî esnasında cephede hayvanlara tam istihkak askerlere ancak 75 gram ekmek veriliyordu. Bölük efradının bu vaziyetini nazara alan bölük kumandanı topçu İsmail Hakkı, hayvanlara verilen istihkaktan iktisat yapar bunu, un, bugday, paraya tahvil eder, askeriyenin vermiş olduğu ekmekten başka ayrıca ekmek yaptırarak askere ekmek tevzi eder, yardıma muhtaç bölük efradına para verirdi. Bölük mutbahını taburdan ayırarak, kazana daima istihkkak tam fazla erzak vermeye çalışırdı. Bunu gören diğer bölükler ise bizim iaşemize hasret çekerlerdi. Bu suretledir ki kendisini yalnız bizim bölüğün efradına değil ayni zamanda bütün tabur efradını bile sevdirmişti.

Topçu İsmail Hakkı Rusyaya nasıl gelmişti?

Alayımız İstanbulda Selimiye Kışlasında yerleşmiş bulunuyordu. Topçu İsmail de Kadiköyünde Fransız mektebi karşısındaki hemşiresinin evinde oturuyordu.

Bir gün beni bölük kumandanlığı dairesine çağırdı. Ben odaya girer girmez resmi selâm aldım. Bu hemen atılarak "bırak canım seninle konuşalım" diyerek beni yanına oturttu, ve şunları söyledi: "bir kaç seneden beri seni tanıyorum, seni namuslu bir arkadaş gördüm, bunun için sana bir şey teklif edeceğim. Kabul edip etmeyeceğını bilmiyorum? Ben Kafkasyaya gideceğim. Seni de beraber götürmek istiyorum, gidermısın?"

Ben ne için ve ne maksatla gideceğimizi kendisine sordum, bunu söyleyince "Bana itimat et, fena bir iş için olsa ben kendim de gitmem. Görüyorsun burada ingilizler, fransızlar, italyanlar vs. var. Bunun için gitmek ve çalışmak lâzımdır" dedi.

Uzun boylu konuştuk, konuştuktan sonra giderim cevabını işitince, yüzünde memnuniyet çızgıları belirdi. Bunun üzerine kendilerine itimat edilebilir daha 8-10 arkadaşa ihtiyaç olduğunu söyledi ve "sana bir vazife vereceğim. Bölükte, taburda ve alaydaki tanadıkların arasından gözü açık ve ceşur 8-10 arkadaş daha sen intihap et ve onlarla konuş. Sonra da haber ver," diyerek bana evinin adresini verdi ve kendisile ayrıldık. Bu onbaşı ve çavuşlardan 7 arkadaş daha buldum. Topçu İsmal Hakkının evine giderek kendisine haber verdim. O da bu arkadaşları tanıdığı için çok memnun olmuştu. Bundan sonra topçu Hakkıle evinde sık sık görüşüyorduk, aramızda şöyle bir karara geldik. Anadoluya hare-

ket eden bir vapurla kaçacağız. O bana tezkere yazacak, ben de arkadaşları her zaman harekete hazır bulunduracağım.

Bir gün kendisinden şöyle bir tezkere aldım. "Haydar Paşa iskelesinde bekliyorum arkadaşları alınız acele geliniz." Bu tezkere üzerine hazır olan 7-8 arkadaşla iskeleye indik. Kayığa bineceğimiz esnada, Gülnahal vapuruda Sirkeciden hareket etti. Bu suretle birinci teşebbüsümüz suya düşmüş oluyordu. Fakat bizi iskelede tesadüfen gören alayımızın bir küçük zabiti arkadaşlardan birinin boşboğazlığı yüzünden Kafkasyaya gideceğimizi öğrenmiş ve bunu tabura haber etmiş. (Bu pis boğazlık yapan yeni hanlı durmuşu bilâhere getirmedik.) bir iki gün sonra topçu İsmail Hakkıdan başka hepimiz tevkif edilerek hapisaneye gönderildik. 15 gün sonra topçu Hakkı, bir yolunu bularak bizi hapisaneden çıkarttı. Günün birinde, bana gidecek arkadaşların isimleri yazılı ve üçer ay memleketlerine gitmeye mezun olduklarını gösteren sahte vesikalar verdi. Bende bunlarla liman dairesine giderek bilet istedim. Liman reisi vesikaları evirdi çevirdi başkalarile müşavere etti ve sonunda bana dönerek "oğlum çavuş biz bu vesikalara bilet veremeyiz" diyerek vesikaları bana iade etti. Topçu İsmail Hakkıya meseleyi izah ettim. O da kızarak vesikaları cebine koydu. Bu suretle ikinci teşebbüsümüz de suya düşmüş oldu.

Rusya'ya gelmek için üçüncü teşebbüs.

Selimiye kışlasının bir tarafında "Usera sevk komisyonu" vardı. Bu komisyon harbi umumî esnasında Filistin cephesinde İngilizlere esir düşen esirleri memleketlerine sevk etmekle meşguldu. Topçu İsmail Hakkı, Usera sevk komisyonuna gitmiş ve "Ben Anadoluya gidiyorum, yanımdada 7-8 muktedir çavuş ve onbaşılar vardır. İsterseniz siz askerlerinizi hiç yormayınız. Esirleri Anadolu'ya ben götürürüm" diyerek "Usera komisyonunu" tabiricaizse kafese koymuş idi. Topçu İsmail Hakkı bir gün beni çağırdı ve meseleyi bana anlattı. Yarın filan kumandana girerek 400-500 esirlik erzak almamı ve ertesi günde esirleri teslim alarak hareket edeceğimizi söyledi. Sabahleyin arkadaşlardan bir kaç kişi alarak esirlerin erzaklarını teslim aldım. Ertesi günde esirleri teslim alarak vapura bindik. Topçu İsmail Hakkı "Usera sevk kumandanı", biz ise usera muhafazası idik. İşte bu suretle 1920 senesi 25 mart tarihinde ingilizlerin eline düşmeden boğazdan çıka bildik.

Topçu İsmail Hakkı ve diğer arkadaşlarile beraber esirleri sahil boyu memleketlerine bırakarak Trabzona, Trabzondan da motorla Hopaya, oradan da Potiye geçtik. Topçu İsmail Hakkının talimatı üzerine kendimizi tüccar tanıtarak Tiflis-Bakü, tarikile Dağıstana geldik. Bu sırada da kızıl ordu Dağıstana gelmiş bulunuyordu.

Bizde kızıl orduya iltihak ederek kızıl ordu ile beraber Baküya geldik. Baküda teşkiline başlanmış olan türk gönüllü askeri teşkilâtına yazıldık ve kızıl asker olarak çalışmağa başladık. M. Subhi Bakuya gelince topçu İsmail Hakkı de bu teşkilâtın en sağlam ve en kahraman bir uzvi olmuştu... Erzerumdan Trabzona hareket ederken Topçu İsmail Hakkının Türkiyeden arkadaşı olan tayyare yüzbaşısı Tevfik Erzerum'da kaldığı ve topçu İsmail Hakkının kalması hakında yol boyu yapılan bütün israrlara rağmen topçu İsmail Hakkı, M.a Subhi kafilesinden ayrılmamış ve bu suretle partisine olan merbutiyetini bir daha ispat etmiş bulunuyordu. Bu vesile ise inkilâb kurbanı topçu İsmail Hakkıyı size hatırlatmakla hatıratımı canlandırmış oluyorum.

KAHRAMAN MAKSUT YOLDAŞ

Aslen Muş taraflarından harbi umumî zamanlarında jandarma karakof kumandanlığında bulunmuş ve bilâhere esir düşmüştür. Maksut yoldaş esaret zamanında Subhi ile beraber çalışmış Parti tarafından kızıl alaya teşkilâtçı olarak gönderilmiş ve orada parti teşkilâtının başında çalışmış bir arkadaştır.

Parti Maksut yoldaşın yetişkenliğini, faallik ve kabiliyetini, inkilâba ve partiye tam merbutiyetini göz önüne alarak teşkilât yapmak üzere kendisini şark

vilâyetlerine gönderdi. Bekir çavuş isminde bir yoldaşta onunla birlikte ve ona yardımcı olarak gönderilmiş idi. Fakat daha faaliyet yapmak imkânını bulamadan, her ikiside, Karstan türk burjuvazisinin kanlı pençesine düştüler. Türkiye amele sınıfının ve emekçi kütlelerinin kurtuluşu uğrunda seve seve canlarını veren ölümü hakıkî bir inkilâpçiye yakışır bir tarzda karşılayan kahramanlarımızdan birini Maksut yoldaşın büyük şahsiyetinde görüyoruz. O, kendisini ve arkadaşlarını bekleyen akibeti evvelceden sezmiş gibi pençesinden kurtulamayacakları, ölümden hiç değilse kendi kavga ve mefküre yoldaşını kurtarma, amele sınıfının kavga saflarında hiç değilse arkadaşımı yer almasını temin etmek için kendisini feda eden bir kahramandır.

Daha yolda iken üzerlerinde yakalandığı takdirde onların idam sephasına sürükleye bilecek tekmil vesikaları kendisi alıyor; yoldaş Bekire yakalandıkları takdirde kendisini evvelce tanımadığını, ancak yolda rastladığını söylemesine tenbih ediyor. Yakalanınca da tahammül edilemez iske[n]celere rağmen arkadaşını ele vermiyor sabunlu ipe seve seve boynunu vermek suretile arkadaşını kurtarıyor. Burjuvazi cellatları karşısında, idam meydanına götürülürken ve sabunlu ip boynuna geçirilirken Maksut yoldaş gösterdiği cesaret, mefküreye ve partiye tam bağlılık onu bu sıralarda görmüş ve buna şahit olmuş binlerce emekçi kalbini teshir etmiş

ve onlara sınıfımızın kahramanlarını tanıtmıştır.

Onbeş kahraman ve Maksut ayni partinin, ayni sınıfın evlâtları olarak ayni sınıf ve aynı mefküre için, ayni kahramanlıkla can verdiler.

Kara Denizin kara sularına gömülü onbeş kurbanın ve Karsın bir çukuruna atılmış Maksudun mezarı bizim sınıfımızın ve memleketimizin yoksulluk içinde azap çeken emekçilerin kalplerindedir.

Bu inkılâp kahramanlarının ölümü şüphesiz sınıfımızın acıklı bir ziyaıdır. Fakat onlar geride kalan türk komünistlerine inkilâba giden yolu sarsılmaz bir tarzda göstermiş bulunuyorlar. Biz bu yolda onların yollarından ve onlar gibi yüzbinlerce can vermiş olanların yolundan cesaret ve imanla yürüyoruz ve yürüyecegiz.

S. Yılmaz

Bakü 16/12/1935

SUBHİ YOLDAŞ VE 16 ŞEHİTLER

Merhum Subhi yoldaşın babası aslen Konyalı Mevlevi ailesine mensub Samsunda telgraf muhabere memuru Ali Rıza. Annesi, vaktiyle Samsun kasabasını ve civarını sıtma yuvası haline sokan sazlığı kurutub Samsunun belediye tarihinde unutulmaz bir hatıra bırakan belediye reisi Halimin kızı Nimettir[20].

Bunlar Samsunda evleniyorlar. Subhi 1883 senesinde pederinin telgraf memuru olarak bulunduğu Giresun kasabasında doğuyor. Çocukluğunu ailesi ile birlikte memur olarak bulundukları Giresunda, Kudüste, Erzurumda geçiriyor. Subhi ile arkadaşlığımız ve dostluğumuz 1899-da başlar. Bu sene o, Erzurum

20 Subhi yoldaşın ailesi ve çocukluğu hakkındaki bu izahatla A. Yazıcı yoldaşın yazısındakiler arasında fark var. (S.Z.) yoldaşın Subhi ve ailesini yakından şahsen tanımasına nazaran bu mesele hakkında verdiği malumat, hakikate uygun olanıdır. –Redaksiyon-

idadisini bitirip İstanbula gelmiş ve Hukuk Mektebine girmişti. Bu münasebet çok samimi olarak dört sene devam etti. Subhiyi delicesine seven ve onunla beraber Makrıköyünde oturan validesi Nimet, o vakit Subhinin en yakın arkadaşları olan biz bir kaç Samsunlu talebeyi Subhiden asla ayırt etmezdi. Çok defalar Cuma günleri Subhinin evinde toplanırdık. Nimet bizim her birimize kendi validemiz gibi bakardı. İkramlar ederdi. Subhi ile dostluğumuz mektep hayatından sonra da devam etti, lâkin hayat bizi ayrı ayrı mıntıkalara atmıştı.

Subhi hukuk mektebinden çıktıktan bir iki sene sonra Parise gitti ve iktisat ulumunu tahsil etti. Avdetinde memleketin siyasi harekâtına çok aktif olarak karıştı. Bir aralık bazı arkadaşları ile birlikte sol bir parti teşkil ettiler. Yanlış hatırlamıyorsam "İfham" adında bir de gazete çıkardılar. Genç türklerin inkılâpçı devirlerinde onlarla beraber giden Subhinin bu yeni teşkilat teşebbüsü artık eski genç türklerin dejenere oldukları devire rast geliyordu. Subhi ve arkadaşları partiyi ileri götüremediler, fakat Subhi muhalefete devam etti. Genç türkleri temsil eden İttihat ve Terakki hükûmeti, Mahmut Şevket paşanın itilafçılar tarafından katli hadisesinden istifade ederek, muhaliflerinden dört, beş bin kişiyi hapis ve sürgün ettiği sırada Subhi de kale bentliğe mahkûm edilerek Sinop kalesine gönderilmişti. Subhinin bu katil hadisesinde katiyen alâkası ol-

madığını iyi biliyorum. İttilâf partisile de zaten alâkası yoktu. Umumi harbin başlamasından evvel Sinop kalesinden kaçıp Zakafkasya ve Rusyaya geldi.

Subhi Rusyada hayatını amele hareketlerine tahsis etti. Umumi harb zamanında Çarlık tarafından yol inşaatında çalıştırılan sivil ve askeri esirlerin başına geçerek onları teşkil etmiş ve büyük Oktiyabr inkılâbından sonra ise Rusyanın bir çok merkezlerinde çalışıp küçük bolşevik nüveler vücuda getirmeğe ve "Yeni Dünya" adındaki türkçe bolşevik gazetesini neşreylemeğe muvaffak olmuştu. O sıralarda bolşevik olan türkiyelilerden kısmı azamının parti mensubiyetleri Subhinin faaliyetleri ile alâkalıdır. Hatta 1919 senesinde toplanan III-cü Enternasyonalin I-ci kongrası, Suphi yoldaşı bu türk komünist teşkilâtları namına kongraya aza olarak kabul etti. Ayni kongra Subhiye şarkta ve Türkiyede parti teşkili için tam salahiyet vermişti. Subhi yoldaş 1920 senesi mayıs sonlarında Bakûya geldiği vakit Sovyet hükûmetinin muhtelif yerlerinde türkiyeli grupları ve yanında ise, hatırımda yanlış kalmadıse, 36 türkiyeli komünist yoldaşı vardı. O vakıte kadar "Yeni Dünya" gazetesini muhtelif yerlerde kırk sekiz numara neşretmiş bulunuyordu.

Subhi Bakûya geldiği vakıt orada dahi küçük bir komünist grupu (Türkiye komünist seksiyonu), seksiyonun organı olan türkçe "Yeni Yol" gazetesi ve gelecek

türkiye kızıl ordusunun nüvesi olmak ümedi ile teşkil edilmiş türkiyeli esirlerden ve harb kaçaklarından mürekkeb bir türkiye kızıl bölüğü vardı.

Subhiyi vapur iskelesinde bu bölüğün ikiyüz kadar kızıl askeri istikbal etti. Subhi Bakûdaki vaziyetten çok memnun kaldı, ve partinin ancak böyle mevzii seksiyonların ve teşkilâtların birleşmelerinden taazzuv edebileceğini söyledi.

Bakûya geldiği vakıt Subhinin bütün emelini ve varlığını, istilacı emperyalistleri Anadoludan kovmak, büyük Oktiyabır inkılâbını ilk fırsatta Türkiyeye göçürerek Türkiyenin mazlum emekçilerini sovyetler hakimiyetine kavuşturmak ile hülasa olunabilirdi.

Bakûya gelir gelmez o vakıtler mahalli Türk seksiyonunda olan Yakub ve taraftarlarının Subhiye karşı cephe tutmak istemelerine ve muhalefetlerine rağmen Subhi, III-cü Enternasyonalın salahiyettar vekili sıfatıyle, derhal teşkilâta başladı. Bütün işleri eline aldı, kızıl bölüğü alay haline çevirdi. Rusyanın muhtelif yerlerindeki türkiyeli esirleri celbedip alayı takviye etti. Hatta türk kızıl alayının XI-inci Kızıl Ordu terkibine dahil olarak Yağcıda, Görusda taşnaklarla muharebeye iştirak ettiği vakıt sekiz yüzden fazla mevcudu vardı, birkaç yüz kurban verdi. Subhi kızıl alayın siyasi terbiyesine ve askeri talimine bilhassa çalıştı.

Marksizm edebiyatının mümkün olduğu kadar tercümesine teşebbüs etti ve birkaç eser neşreyledi. Yeni Dünyayı Bakûda da neşretmekte devam etti. Türkiye komünist teşkilâtlarının Bakû merkezi komitesini seçki ile vücuda getirdi. Rusyanın muhtelif yerlerinden bir çok inkılâpçı yoldaşları Bakûya celb ile Türkiye komünist teşkilatını takviyeye teşebbüs etti.

Fakat bütün bunlar Subhiyi tatmin etmiyordu. O, her şeyden evvel mevzii teşkilâtları birleştirerek Türkiye Komünist partisini yaratmak ve faaliyetini Türkiyeye naklederek Türkiyeyi istilacılardan kurmak [kurtarmak] için birleşik cebhe vücuda getirmek ateşi ile yanıyordu. Bu maksatlarla Türkiye ile münasibete girişti. Türkiyede hem halis parti faaliyetinin ve hem de birleşik cebhe faaliyetinin şeraitini anlamak ve hatta teşkilatlar yapmak için bazı yoldaşları Türkiyeye gönderdi. Bu meyanda beni dahi faaliyet şeraitini öğrenmek, gizli ve açık teşkilâtlar yapmak için göndermişti.

Ben hareket ettikten sonra Subhi, Türkiye komünist teşkilâtlarının kongresini Bakûda topluyor. Bu kongreye Rusyanın muhtelif yerlerindeki türkiyeliler komünist teşkilâtlarının mümessillerinden başka Türkiyede en canlı inkılâpçı amele hareketlerini temsileden III-cü Enternasyonal grubunun mümessilleri (Etem Nejad ve Hilmi oğlu Hakkı) ve Türkiyedeki bazı mahalli teşkilâtların mümessilleri de iştirâk edi-

yorlar. Ankara Halk İştirakiyun partisi dahi, kongreye iştirâk edememekle beraber, kongreye iltihakını kongre akabında Subhi yoldaşa bildiriyor. Subhi kongreden evvel Bakûda toplanan Şark Halkları kongresine de faal olarak iştirâk ediyor ve bu kongreye iştirâk eden şöven milliyetçi unsurların maskesini yırtıyor. Hatta bu kongreye iştirâk edip konuşmak için söz istiyen Enver paşayı konuşturmamak için şiddetle mücadele ediyor. Neticede Enver paşanın nutkunu, eğer hatırımda yanlış kalmadıysa, mahud provokatör Mehmed Eminin okuduğunu Bakûya avdetimde işitmiştim. Bu hadise dolayisiyle Subhi daha o vakıt Mehmed Eminin çehresini tayin etmiş olmalıydı.

Parti teşekkül ettikten sonra Subhi Türkiyeye gitmik için hazırlanmağa başlıyor. Hususiyle milli müdafaa alemdarları ile temas etmek ve Türkiyede faaliyet şeraitini anlamak için gönderilenlerden Süleyman Sami avdet edip çok müsait haberler ve hatta hemen Türkiyeye azimet etmesine dair davetnameler bile getirdikten sonra partinin, bütün teşkilât cihazları ile birlikte açıktan açığa Türkiyeye naklini kararlaştırıyor.

İşte tam bu sırada (1920 senesi Eylül sonları) ben de avdet ediyorum. Benim Türkiyedeki tedkikatım, temaslarım başka neticeler vermişti ve bana karşı yapılan muamele (beni memleketten çıkardılar) büsbütün başka idi.

Subhi, kendi inkılâbı mecrasında, Türkiyeyi istilacılardan kurtarmak için samimi ve enerjili surette çalıştığı sıralarda milli burjuvazi ve onların adamları da boş durmamışlardı. Şövenist burjuvazi Türkiye'de "Subhi memleketi Ruslara vermek ve bu suretle memlekete hakim olmak istiyor" deye halk arasında geniş provokasyon haberi yaymışlardı. İnkılabın insanî şıarlarına vakıf olmıyan ve mukabıl propagandadan mahrum kalan halk arasında esaslı tesir yapmışlardı. Zaten burjuvazi kendi işlerine gelmiyen propagandaya katiyen imkân da vermiyordu. Hatta benim bu sahadaki küçük bir hareketimi görünce beni hemen memleketten dışarı çıkardılardı. Hatta bu provokasyon Bakûda dahi "Subhi ve Salih Zeki Türkiyede silah gücü ile inkılâ yapmak istiyorlar" şeklinde olarak bazı sahte komünistler tarafından yayılmıştı. Bu cereyanın başında Yakup duruyordu.

Türkiyede milli müdafaa alemdarları, halkın sureti umumiyede bolşevizme karşı olan büyük sempatisini gördükleri için ictimai inkılâptan çok korkuyorlardı. Burjuva ve onların mümessillerinin Subhiye karşı gösterdikleri dostluk ve onu, birlikte çalışmak için davet edişleri hep sahte ve yapmacık idi. Anadolu burjuvazisi ve şöven milliyetçi alemdarları her türlü provokasyon ve tedhişe karar vermiş bulunuyorlardı. Komünistler için memlekette hakiki olarak legal surette çalışmak

imkânı yoktu. Milli burjuvazi kendine göre bir Bolşeviklik tarzı uydurmuştu. Halka kendilerini bolşevik deye satıyorlardı, öbür taraftan ise hakiki inkılâpçı cereyan taraftarları aleyhinde her türlü iftiralar hazırdı.

Hatta Subhinin verdiği talimata göre birleşik cebhe hakkında teatii fikretmek üzere temasda bulunduğum en nüfuzlu alemdarlardan biri bana:

> "Memleket dahilinde aşağıdan teşkilât ve harekât katiyen caiz olmaz, çünki bu, ordunun inhilalini ve binnetice memleketin istilasını mucib olur."

deye açıktan söylemişti.

Ben Subhiye verdiğim raporumda bu vaziyeti, burjuvazi tarafından, ictikai inkılâp ve umumiyetle inkılâp hareketleri aleyhinde ve Subhinin şahsına karşı yapılan provokasyonu ve saireyi mufassalan izah ettim ve şifahen uzun uzun anlattım. Partinin açıkta olan teşkilatı ile legal bir surette memlekete girmesi caiz olmıyacağını ve Türkiyede ancak illegal çalışabileceğini musırren beyan ettim.

Subhi raporumu takdir ve tasvibetti. Alâkadar bütün organlara tebliğ etti. Yalnız gidiş tarzına dair emri vaki olarak hesaab eylediği kararı değiştiremedi. Düşünmedi değil, çok düşündü; fakat bu vaziyetten çıkabilecek elastikiyeti gösteremedi. Bu hususda onunla baş başa şahsî çok konuştuk, fakat bir şey çıkmadı.

Subhi raporda gösterilen vaziyete inanıyormuydu? İnanıyordu, fakat gene de Süleyman Saminin getirdiği müsait haberler ve davetnamelerden ümide düşmekten kendini alamıyordu. Fakat Subhi, vaziyetin bütün tehlikelerini takdir etmekle beraber, küçük bir ümide sarılarak uçuruma atıldı. Hatta Subhi giderken gerek kendisinin ve gerek yoldaşlarının Türkiyeden kaçmağa mecbur kaldıkları takdirde lazım olacak vesikaları da almıştı. Tehlikeyi bu kadar kat'i takdir eden Subhiyi bu riske acele ile atılmağa mecbur eden sebebler, o zaman benim fikrimce şunlardı:

1- Mahud provokatör Süleyman Saminin getirdiği iyi haberlerin ve aldığı davetnamelerin verdiği ümit;

2- Odesa veya Kırımda iken (iyi hatırlıyamıyorum) Türkiyeye gideciğini Kominterne vadettiği halde gidememiş olduğu, bu defa da gitmeği kararlaştırdığı halde gitmemezi caiz olamıyacağını ve tarzı hareketini değiştirmeğe de imkân olmadığını düşünüyordu.

3- ...Türkiyede silah gücüyle inkılâp yapmak istiyorlar provokasyonunu, Subhi de biliyordu. Bunun Bakûda müellifi Yakub olduğuna kaildi, ve zaten o sırada Yakub dahi Türkiyeye gidiyordu. Subhi Yakubla anlaşamamıştı. Onun daha evvel Türkiyeye gidip orada aleyhtar rol oynıyacağından korkuyordu.

4- Az bir zamanda gizliliğe geçmek hususundaki tereddüdünün, bütün efradı ve cihazı ile birlikte açıkta bulunan partiyi gizli tutarsa, milli cebheciler üzerinde daha fena tesir yapacağını ve daha çok huylandıracağını düşündüğünden ileri geldiğini zan ediyorum.

5- O vakıt Şark Şurasının bazı unsurlarının fikirleri teşkilât aleyhinde idi. Subhinin bir an evvel Türkiyeye gidip fiiliyat [fiiliyat] ile bu fena fikirleri tashih eylemek istemiş olması dahi mümkündür.

Yoksa Subhi hakikati halde açık ve gizli faaliyet usullerinin her ikisinden istifadeyi tasmim etmişti. Fakat "inkılâp risksiz olmaz, ne yapalım ölecek olsak da gitmeliyiz" diyerek gitti.

Yakub 1919 senesi ortalarında Bakûya geldi. Müsavatın liderlerinden Talib zade Yusuf Ziya'nın yakın dostu ve arkadaşı idi. Tebrizde türk mümessilliğinde türk ordusunda fahri zabitlik yapan Yusuf Ziya ile beraber çalışmışlardı.

Yusuf Ziya tarafından teşkil ve Müsavat hükûmeti tarafından para ve sair vesaitle teçhiz edilen karargâhta çalışmıya başladı. Yavaş yavaş bolşevik yoldaşlar bu karargâha kadar sokuldular, ve Yakubu ele aldılar. Azerbaycan inkılabına hizmet ettirdiler. Fakat onun istediği inkılabın ancak mahdut ve kendi istedikleri şekilde bir

inkılâp!tan ibaret olduğunu zaman isbat etti. Hakiki proletarya inkılabına doğru bolşevikçe yürüyemedi.

Mustafa Subhi yoldaşları ile Tükiyeye [Türkiyeye] gittiği sıralarda, Yakub dahi ayrıca olarak Türkiyeye gitti.

Mustafa Subhiyi ve inkılapçı yoldaşlarını hakaret ile, ölümle karşılıyan Anadolu milli burjuvazisi, Yakubu bunun tamamen âksine olarak karşıladı. Gider gitmez onu şark cebhesinde bir nişancı taburuna kumandan tayin etti, Artık Yakub kendi öz kampına kavuşmuştu. Onun bundan sonraki hayatını bilmiyorum, şüphesiz ki bizim değil.

Subhi Türkiyeye gider gitmez misafirlik bahanesi ile şark cebhesi karargâhında yoldaşları ile beraber burjuvazi tarafından esaret altına alındı.

İki üç gün izaz ve ikram etmişler, fakat Subhide aradıklarını bulamamış olmalılar ki hakkındaki muamele değişmiş. Bir müddet orada kalan yoldaşlar, ikinci kânun sonlarında Sovyetlere geri dönmek üzere güya serbest bırakılıyorlar. Yoldaşlar hemen Erzurumdan Trabzona hareket ediyorlar, fakat yolda yine de onları jandarmaların muhafazası altında bulunduruyorlar. Hiçkimse ile temas etmelerine izin verilmiyor. Hatta yoldaşlar bir ekmeği, jandarmalar vasıtasıyle, bir altın yiraya almağa mecbur kalıyorlar. Provokatör Süleyman Sami ve Mehmed Emin ise artık maskelerini atarak

onları bu yol üzerinde terk ediyor ve açıkça kendi efendilerinin tarafına geçiyorlar.

Yol üzerindeki emekçi köylülerin bütün sempatileri bu hakiki kurtarıcıları tarafında olmakla ve o vakıt Türkiye kızgın inkılâp vaziyeti içinde bulunmakla beraber, teşkilatsızlık ve rehbersizlik yüzünden onlar burjuvazinin cinayet plânının hayata geçmesine mani olamıyorlar ve yoldaşlara hiçbir yardımda bulunamıyorlar. Burjuvazi ise iyi düşünülmüş ve hazırlanmış muntazam bir plân dahilinde hareket ediyor. Hatta bunların mümessillerinden ve o vakıtki Erzurum valisi deli Hamit Trabzon milli müdafaasına hitaben:

"Eğer bu hainler Zigana dağlarının çığları arasında gömülmezlerse, Kara denizin kara dalgalarında boğulsunlar" diye açık bir telgraf yazıyor. Trabzondaki adamları da bunu kendilerine yakışacak bir rezillikle yerine getiriyorlar.

Kafile Trabzona geleceği gün çarşı ve pazarda tellâllar bağırıyor, bütün dükkânlar kapattırılıyor, ne kadar bakkal ve esnaf varsa, burjuvazinin cinai hailesini seyretmek üzere Değirmen dereye koşturuluyor. Değirmen derede yoldaşlarımızın şehire girmelerine bile meydan bırakılmıyor. Burjuvazi ve adamları tarafından soyuluyorlar, cep çakısına varıncaya kadar bütün silâhları alınıyor, ve her türlü hakaretler arasında

evvelce hazırlanmış bir motöre bindiriliyorlar. Güyaki Sovyetlere hareket ediyor.

Facianın en alçak ve haileli perdesi denizde oynanıyor. Her türlü silâhtan mahrum yoldaşlarımızı öldürmeğe memur edilen tepeden tırnaklarına kadar silâhlı resmi ve gayi resmi cellatlar kafilesi dahi ikinci bir motörle bir müddet sonra arkalarından hareket ediyorlar.

Denizdeki fırtına sebebiyle yoldaşlarımızın motörü çok ilerilemiyor. Sürmene civarında bir koya sığınmıya mecbur kalıyor. Yoldaşlar sahile çıkıp ateş yakıyorlar. Rivayete göre orada et tedarik edip kebap yapıyorlar, (Erzurumdan Trabzona kadar altı yedi günlük araba yolunu hemen aç denecek bir halde gelmeğe mecbur kaldıklarına ve Trabzonda dinlenip yemek yiyemediklerine göre ilk fırsatta karınlarını doyurmak istemiş olmaları pak makuldür), fakat arkalarından hareket etmiş olan cellatların motörü de güya fırtına münasebetiyle oraya geliyor. Bu cellatlar dahi sahile çıkıp arkadaşlarla tanış oluyorlar.

Şüphesiz yoldaşlarımız Türkiyede ilk propagandalarını saf deniz çocukları zannettikleri bu canavarlara yapmışlardır. Galiba Trabzondan hareket ettiklerinin ertesi günü dahi biraz hava sükûnet bulunca Sürmene civarındaki bu küçük koydan cihan proletaryasının ve mazlumlarının vatanına doğru hareket ediyorlar. Di-

ğer motörde arkalarından açık denizde silahlı caniler silahsız yoldaşlarımızın motörüne hücum ediyorlar. Ne oldu? İş nasıl geçti? Buna dair hiçbir şey işitemedim; fakat caniler yoldaşlara tabiatiyle galip bir vaziyette buluyorlardı. Yalnız burası malum ki yoldaşları motörün baş altındaki anbara dolduruyorlar (benim tahminime göre evvelce güya yoldaşları soymak ister gibi görünmüşlerdir, halbuki yoldaşlarımız zaten Trabzonda burjuvazi tarafından dahi soyulmuştular.) Sonra birer birer anbardan çıkarılıp öldürüldükten sonra denize atıyorlar.

Yoldaşlar teker teker anbardan çıkarılıp öldürülürken Mustafa Subhinin, canilerden birinin silahını elinden kapıp almıya muvaffak olduğunu fakat kullanmıya vakıt bulamadan diğer bir cani tarafından arkadan atılan bir kurşunla başından vurulup öldüğünü; Etem Nejadın ise, canilere karşı "niçin böyle iş yapıyorsunuz, biz sizin için çalışıyoruz, sizi kurtarmak istiyoruz" diye propaganda yaptığını, cinayete iştirâk edenlerden birinin ifadesine atfen hikâye edenler oldu.

x x x

Kurbanlar kafilesini taşıyan motörden karaya canlı olarak iki nefer çıkarılmış. Birisi Suphi kafilesine dahil tayyareci Tevfik adında bir provokatör, güyaki canilere çok yalvarmış ta ona merhamet edip öldürmemişler!... Diğeri de Subhi yoldaşın genç ve güzel zevcesi Mer-

yem. Bakûlu bir rus kızı. Bu kızcağızı motörden çıkarıp Trabzona götürmüşler. Kitalin baş mürettiplerinden Kâhyanın evine vermişler. Birkaç gün orada tutulmuş ve her türlü tecavüzlere maruz kalmış, birkaç gün sonra Meryemin kendini bu canilerin elinden kurtarıp memleketine göndermeleri ricası ile Sovyetler mümessilliğine yazdığı bir mektubu ele geçince diğer bazı eşirraya teslim edilmiş, onlar da alıp Lâzistan tarafına götürmüşler ve orada bir müddet tecavüz ve hakaretten sonra öldürmüşler.

+ + +

Subhi yoldaşın validesi Nimet hanımın bu faciadan müteessir olarak aklını kaybettiğini ve bir doktorun zevcesi bulunan kız kardeşi Fitnet hanımın da kederinden hastalanıp öldüğünü işitmiştim.

S. Zeki

Subhinin Değerli Arkadaşlarından Bazılarına dair Birkaç Söz

Subhi yoldaşı yad ederken Etem Nejadı hatırlamamak haksızlık olur. Filhakika onun Subhi harekâtındaki iştiraki altı aydan ibaret, fakat Türkiye amele hareketlerinde çok devamlı, hizmeti de çok büyüktür. Ben kendisiyle şahsan 1920 Ağustosunda Trabzonda tanış oldum: cenub bürosunun davetine icabet için Odesaya gitmek isteyen bu çok samimi ve emekdar proletarya hadimini ve yoldaşı ateşli yazıcı ve Marksist Hilmi oğlu Hakkıyı (Kafkasyada Arab Hakkı adıyle maruftur), bu kıymetli inkılâpçıları daha evvel, Subhinin yanına göndermek istedim, delalet ettim ve gittiler. Nejad her inkılapçı gibi bende de çok tatlı ve derin intibalar bırakmıştı.

Nejad yoldaş kuvvetli bir hatib değil, fakat kıymetli ve ajitatör, çok kabiliyetli ve aktif bir teşkilâtçı, alçak gönüllü, elinden iş gelir bir inkılâbcı, Hilmi oğlu Hakkı ateşli yazıcı, iyi bir Marksist ve inkılâbcı idi.

Birkaç söz de Topçu Hakkı için:

Komünist, Subhi ile şahsan da çok yakındı. Kızıl türk alayının Gürosta ve Yağcıda Taşnaklarla harb ettiği vakıt birinci taburun kumandanı idi. Hakikaten kahraman bir yoldaştı. O vakıt alayın kumandanı olduğu halde, Yağcıda hezimet tehlikesi baş gösterince alayı bırakıp geri kaçan provokatör Mehmed Eminin bu yüzden can düşmanı idi. Her vakıt Mehmed Emin için "bu pezevenk bizi de satar" diye Subhiye şikâyet ederdi.

Subhi ile birlikte Türkiyeye gitti. Erzurumla Trabzon arasındaki yolda maruf provokatörler Mehmet Emin ve Süleyman Sami maskelerini atarak ulu ölüler kafilesinden ayrıldıkları sıralarda, orada bulunan bazı eski tanıdık ve dostları Hakkıyı da kafileden ayırmak ve bu suretle "kurtarmak" isteyorlar.

"Arkadaşlarım ölürlerse ben de öleceğim" demiş ayrılmamış. Hakikaten de yoldaşlarıyle beraber öldü.

+ + +

Subhi yoldaş kendisi Türkiyeye gitmezden evvel şark vilayetlerine de Kürt Maksut isminde bir ajitatör göndermişti. Onu dahi Subhi hadisesinden sonra idam etmişler (iyi hatırlamıyorum galiba Erzurumda). Bu yoldaş öldürülürken: "toprağa dökülecek kanlarından kızıl inkılâp çiçekleri açacağını" söylemişti... Aradan tam on beş sene geçti. Ulu ölülerimizin yalnız "toprağa dökülen kanlarından değil", fakat Kara denizin kara

dalgalarına karışan kanlarından kızıl çiçekler yetiştiğini memnuniyetle görüyoruz.

Yoldaşlarımızın öldürülmeleri hadisesi, o vakit dahi bizi ağlatamamış, ancak gayiz ve intikam duygularımızı şiddetlendirmişti. Şimdi de bu satırları şikâyet için yazmıyoruz, yalnız onların kıymettar hatıralarını takdis bahanesi ile nefret ve lânetimizi katillerin ve cihan burjuvazisinin yüzüne bir defa daha tükürmek için yazıyoruz. Bunlar bizim için çok büyük ziya olmakla beraber yeni nesil bundan ürkmemeli, belki ders almalı ve zamanı gelince de düşmanlarla o kadar katiyet ve azimle hesaplaşmalıdır.

20/I/1936 S. Z.

Onbeşler İçin

Kurdun
Usta bir avcı gibi tuzağını
Ve sonra bir orospu gibi sırıtarak,
    Açtın kucağını.
Avladın,
Eli nasırlı, aç ve gebe karınlı anamın
    Kahraman
    Ve sevgili onbeş çocuğunu.
Avladın,
- Havladın
  - Ve parçaladın
    Kudurmuş bir köpek gibi
    21. Senesi
    İkinci kânun yirmi sekizinde.
Benim,
 Bizim,
  Hepimizin
   Kalbinde onbeş ölünün
    Ölmez hatıraları.
Onların kanlı yaraları

Birer güneş gibi
Işıldıyor yolumuzda.
Yolumuz onların yolu;
İçimiz onların
Sönmez ateşleriyle dolu

+ + +

Kara deniz, kanlı deniz!
Coşkun dalgalı deniz!
Yasmı var ucunda bucağında?
Kucağında
Boğdu onbeş yoldaşımızı
Burjuvazinin
Kanlı pençesi.
Bu gün,
O kara günün
On beşinci senesi.....
İkincikânun1936

S. Yılmaz

SUPHİ'NİN ÖRGÜTÜNÜN FAALİYETLERİ

I. Türkiye Komünist Partisi'nin Ortaya Çıkış Koşulları

Üç Türk komünist örgütü de dünya savaşı sonucunda ve Rusya'daki Büyük Sosyalist Devrimi'nin doğrudan etkisi altında ortaya çıkmıştır. Bir grup ulusal kurtuluş hareketinin merkezi Ankara'da "İştirakiyun Partisi" adı altında örgütlenmiş, 2. grup Türkiye'nin sanayi merkezi İstanbul'da "III. Enternasyonal Grubu" adı altında, 3. grup ise faaliyetlerine Türkiye sınırına yakın Bakû şehrinde başlamıştır.

Son grup kurucusu ve önderi Suphi'nin partisi olarak ya da Türkiye Komünist Partisi olarak anılmaktadır.

Suphi yoldaş 1883 yılında doğdu. Seçkin bir bürokrat aileden gelmektedir. Babası Abdülhamit zamanında vali idi. Aktif devrimci doğası Abdülhamit despotizmiyle ve Türkiye'nin emperyalizm tarafından köleleştirilmesine göz yummasına izin vermedi. Babasına ve

hizmet ettiği zamanın rejimine karşı çıktı. Daha sonraları Suphi, zamanın tek devrimci partisi olan "İttihat ve Terakki" partisi üyesi oldu. Ancak sonraları İttihatçılar adım adım gerici ve karşı devrimci bir partiye dönüştüler, Türkiye'yi emperyalist bir savaşa sokma ve Alman emperyalizmiyle işbirliği konusunda ilham kaynağı oldular. Ve Dünya Savaşının arifesinde Suphi İttihatçılarla ilişkisini koparttı ve İttihatçıların politikalarını sert biçimde eleştirdiği "İfham" gazetesini çıkartmaya başladı. O zamanlar Suphi yoldaş henüz Marksist değildi. Ancak "İttihat ve Terakki"nin politikalarından dolayı uğradığı hayal kırıklığıyla Marksizm'e vardı.

1908 Devrimi'nden sonra İttihatçı hükümet Suphi yoldaşı "vatan haini" olarak izlemeye başladı. Bu izlemeler özellikle 1911 yılında Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesiyle yoğunlaştı ve bu olayla en ufak bir ilgisi olmamasına rağmen Suphi'nin Sinop'a sürülmesinin nedeni oldu. Suphi Sinop'tan Rusya'ya kaçtı.

Emperyalist savaş başladı. Türkiye 1915 yılında Kafkaslarda, özellikle Sarıkamış'ta bir dizi acı kayıplar verdi.

Türk ordusunun binlerce askeri esir düştü. Bu esirlerin büyük çoğunluğu, ağırlıklı olarak Sibirya'ya, Uraller a, Volga boyuna, Türkistan'a, eski Kaluga vilayetine sürüldüler ve oralardaki fabrikalar, demiryolları ve ma-

den ocaklarında çalıştırıldılar. Esirlerin arasında işçiler, köylüler ve aydınlar vardı.

Rus proletaryasının arasına düşen ve Bolşevik işçilerle ilişki kuran bu esirler, onların ajitasyon ve propagandalarını büyük bir susuzlukla yudumladılar. Esirlerin yaşadıkları korkunç koşullar, hiçbir haklarının olmaması ve çarlığın uyguladığı insanlık dışı muamele, bu esirlerin devrimci ajitasyonu benimsemelerine yol açtı. Bu dönem hakkında Suphi yoldaş şunları söyler: "Rusya'daki Türk amele ve rençberleri ile Bolşeviklerin münasebeti 1915 senesinden itibaren başlamış ve umumiyetle sermayedarlığa, çar saltanatına ve nihayet Avrupa harbine karşı teşvikatta bulunan Bolşevik edebiyatı Türkler arasında büyük revaç kazanmıştır. Bu edebiyatın iki sene zarfında amele kulübelerinde dağıtılarak gizli köşelerde tercüme ve tebliğ edilmesi sayesinde mağdur ve müteassıp rençber ve askerimiz arasında, kendi gaddar ve vahşi kuvvetlerimize, zâlim hükûmet ve hükümdarlarımıza, şan ve şöhret düşkünü müfteris paşalarımıza karşı söz söylemek imkânı hâsıl olmuştur.

"1917 senesi Şubatında Rusya'da başlayan inkılâbın Kerenski zamanına ait ilk kısmında bu gizli faaliyet daha açık bir şekle girerek Bolşeviklerin şehir ve köy işçi ocaklarında içtimâî inkılâbın yaklaştığına dair açıktan açığa tebligat devri başlamış ve Türk Bolşevikleri

de gerek kendi hemşehrileri, gerekse Müslüman ahali arasında Marxism ve komünizm hakkında konferanslar tertip etmiştir." (Suphi, Türkiye Komünist Partisi Birinci Kongresinde Okuduğu Rapor, s.19)

Türk komünist gruplarını oluşturan ilk Türk Bolşevikleri önemli ölçüde Rus Bolşeviklerinin ve adım adım emperyalist dünya savaşının hazırladığı Ekim Devrimi'nin etkisi altında tarih sahnesine çıktılar.

Suphi yoldaş uzun yıllar ezilen sömürge ve yarı sömürge halkların, bu arada Türk emekçilerinin de emperyalizmden kurtarılması için yollar aradı. Kendisi bir dönem İttihatçıların devrimci olduğuna inanmış, ancak onların izledikleri politikalar karşısında hayal kırıklığına uğrayıp acımadan onlarla ilişkilerini kesti. Artık ısrarla aradığı şeyleri Bolşeviklerde ve Ekim Devrimi'nde buldu ve büyük bir coşkuyla onlara koştu. Suphi Sovyet iktidarının en zor günlerinde yerinde duramayan doğası ve tükenmez enerjisiyle kendini devrime adadı.

Başlarında Suphi yoldaşın bulunduğu küçük bir Türk Bolşevik grubu 1918 yılının ilk aylarında Moskova'ya geldiler ve "Yeni Dünya" adlı ilk komünist gazeteyi yayınladılar.

O dönemler tehlikeli dönemlerdi. Alman emperyalizmi İttihatçıların Türkiye'siyle birlikte askerî müdahaleye başladı.

"(Yeni Dünya)nın intişara başladığı tarih, Bolşevizmin Rusya'da tevessü ve taammümüyle Rus askerlerinin Kafkasya'dan ric'ate ve bu fırsattan istifade eden Osmanlı ordularının Kafkasya'yı istilâya başladıkları devre tesadüf ediyor". (Suphi, Türkiye Komünist Partisinin Birinci Kongresinde Okuduğu Rapor, s.19)

İttihatçılar bu dönemde Alman emperyalistlerinin de yardımıyla Azerbaycan'ı ve petrol yataklarıyla birlikte Bakû'yü almayı, Türkistan'a ilerlemeyi ve kendi pantürkist planlarını gerçekleştirmeyi istemekteydi. "Yeni Dünya" İttihatçıların askerî yayılma istekleriyle şiddetle mücadele etti. Oradaki Türk ordusunun askerlerine "Yeni Dünya"yı dağıtma girişimlerinde bulunuldu. Bu "Yeni Dünya" gazetesi tarihindeki en parlak sayfalardan biridir.

Hatta işler, İttihatçıların o zamanki Moskova büyükelçisi olan Galip Kemali'nin "Yeni Dünya"nın çalışmalarını protesto etmesine ve dağıtılmasının yasaklanmasını talep etmesine kadar varmıştı.

"Yeni Dünya" çevresinde toplanan Türk devrimcileri, eski esirler arasında ajitasyon propaganda çalışmalarını sürdürdü ve bunların örgütlenmelerinin temellerini hazırladı. Bu dönemi "Yeni Dünya" dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Bu dönem Bolşevizmin ve komünizmin ilkelerinin ajitasyon ve propagandasının yapıldığı ve tek bir Türkiye Komünist Partisi'nin kuru-

luşu için hazırlık dönemidir. "Yeni Dünya"nın çalışmaları ve Rusya'daki sosyalist devrimin etkisi neticesinde ve RKP(B)'nin yardımıyla Türk sol sosyalistlerinin ilk konferansı toplandı.

İlk konferans Türkiye Komünist Partisi'nin Rusya'da kurulması dönemi olan ikinci döneme geçişin başlangıcı olmuştur.

II. Türk Sol Sosyalistlerinin İlk Konferansı

1918 yılında Moskova'da toplanan Türk sol sosyalistlerinin ilk konferansının tarihî anlamı, Türk işçi hareketi tarihinde ilk defa komünist bir grubun kurulması ve bu grubun bu konferanstan önce Türk devrimci işçilerinin, köylülerinin, aydınlarının ve o zamanlar Rusya'da yaşayan eski esirlerin ortaya çıkarttıkları örgütsel yapının oluşmasına yardımcı olmasıdır.

Türk sol sosyalistlerinin ilk konferansına başkanlık eden Suphi yoldaş ezilenlere karşı derin bir sevgiyle yüklü konuşmasında bu konferansın tarihî anlamını şu sözlerle belirtmiştir: "Ben bu ictimâmızı büyük bir kıymet-i tarihiye ile telakki ediyorum.(...) Bugünkü heyetimiz içinde ötedenberi Türk inkılâp teşkilâtlarında olduğu gibi, yalnız münevver ve mütefekkir kimselerin değil, belki doğrudan doğruya zulme ve itisâfa düçar olan halk efradından Türk askeri, Türk köylüsü ve Türk

işçisi olarak birçok arkadaşlarında bulunuşu inkılâp ruhunun Türkiye'de aşağı tabakalara kadar nüfuz ettiğini, Türkiye'de sosyalistliğin ütopizm, yani hayalperestlik devrini atlatıp bir devr-i hakikate girmek istidadında bulunduğunu gösterir."

Böylece, ilk konferans Rusya'daki Türk sol sosyalistlerini toparlayarak Türkiye Komünist Partisi'ne dönüşmesi için ilk adımı atmış oldu. Konferans şu kararları aldı:

1. Devrim cephesini fikri ve taktik açıdan savunarak Türk işçi, köylü ve askerlerine yönelik bu emekçi kitlelerin örgütlenmeleri için ajitasyon ve propaganda çalışmaları yürütülmesi;

2. Mevcut örgütlerin partiye dönüştürülmesi amacıyla hem Türkiye'den hem de Rusya'daki mevcut temsilcilerin katılacağı Türk Komünistlerinin Kongresi'nin imkân bulunur bulunmaz yapılması.

Konferanstan sonra I. Kongre'nin toplanması çalışmaları başladı. Kongrenin toplanmasını organize etmek üzere Konferansta seçilen Merkez Büro büyük bir çalışma yürüttü, Moskova'da, Kazan'da, Saratov'da, Razan'da ve Astrahan'da bulunan eski Türk esirlerinden yeni komünist gruplar oluşturdu.

Suphi yoldaşın örgütü esir Türkler arasında yürütülen çalışmalarla sınırlı kalmadı. Ayrıca Rusya'daki Türk-Tatar emekçi yığınları arasında da çalışmalar yürüttü.

Suphi yoldaşın örgütünün belli başlı merkezleri o dönemde Volga boyu, Ural Bölgesi, Azerbaycan, Türkistan ve Kırım'dı.

Suphi yoldaş aynı zamanda Müslüman işlerinden sorumlu Tüm Rusya Merkez Bürosu üyesi, örgütlenme ve propagandadan sorumlu Uluslararası Doğu Bürosu temsilcisi ve bu Büronun yayın bölümü yöneticisiydi. Ayrıca Rusya'daki Türk-Tatar halkları arasında Bolşevizm fikirlerinin yaygınlaştırılmasına ve bu halkların karşı devrimcilikle mücadeleye çekilmesine doğrudan yardımcı oldu. Kırım, Türkistan, Azerbaycan, Volga boyu ve Ural emekçilerinin müstesna devrimci Suphi yoldaşın hatırası önünde eğilmeleri boşuna değildir. Onlar Suphi yoldaşın parlak adını sokaklara, kolhozlara, çocuk yuvalarına, tiyatrolara v.s. vererek ölümsüzleştirdiler.

Suphi'nin örgütü 1918 yılında Kazan'da toplanan Birinci Sol Sosyalist Emekçiler Konferansı'na en aktif katılımı sağladı.

O dönemde Volga boyunda Çekoslovakların karşı devrimci ayaklanması kızışmıştı. Büyük bir tehlike Sovyet Rusya'yı tehdit etmekteydi. Suphi'nin örgütü eski esirlerden askerî birlikler oluşturarak en seçkin evlatlarını cepheye yolladı. Bu birlikler işçi sınıfı mücadelesi ve kendi davaları için devrimci ordu saflarında yer alan ilk Kızıl Ordu Türk birlikleri oldu.

III. Suphi'nin Örgütünün Askerî Çalışmaları

Saldırganların ve iç karşı devrimcilerin ateşten çemberiyle kuşatılmış olan Sovyet Rusya bütün gücüyle savaşıyordu. Suphi yoldaş ve örgütü Türk komünistlerinden ve bu duruma üzülenlerden oluşturduğu kızıl birliklerle birlikte iç savaşın bir cephesinden öbürüne koştu.

Beyaz Çekoslovaklara ve Dutov'a karşı mücadele etmek amacıyla ilk kızıl birlikler 1918 yılında Ufa'da eski Türk esirlerinden oluşturuldu. Yine bunlar tarafından 1919 yılında Kırım'da burada yaşayan Türk işçi ve köylülerinden bir kızıl alay oluşturuldu, bunların ana çekirdeğini yine eski esirler meydana getiriyordu.

Türkistan cephesinin Suphi'nin örgütü tarafından idare edilmesi sırasında Sibirya'dan dönen Türk esirlerinden başka bir gönüllü birlik oluşturuldu. Bu birlik daha sonra Azerbaycan'a gönderildi ve orada 11. Kızıl Ordu'ya katılan Türk Kızıl Alayı'nı oluşturdu.

1000 kişilik bu alay, Taşnaklara karşı savaştı ve bunlara bir dizi tahrip edici darbe vurdu.

Kızıl Ordunun önemli cephelerde kesin zafer kazanmasından sonra Türk kızıl birlikleri elde silâh Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketine yardıma gitti. Suphi yoldaşın girişimiyle örgütten 20 yoldaş Türk esirle-

rinden gönüllüler toplamak amacıyla Sovyet Rusya'nın çeşitli bölgelerine gönderildi. Aynı zamanda Rusya'da yaşayan ve silâh taşıma hakkı olan Türk emekçileri için seferberlik ilan edildi. 20 bin kişi seferberliğe katıldı. Böylesi bir ordu Türkiye'deki ulusal kurtuluş savaşının kazanılmasında büyük katkılar sağlayabilirdi.

Ancak Ankara hükümetinin temsilcisi İbrahim Tali Bey, Türkiye'nin insana değil, askerî malzemeye ihtiyacı olduğunu söyleyerek bu yardımı kabul etmedi.

Tüm bunlar Suphi yoldaşın örgütünün ilk Sovyet cumhuriyetinin savunulmasına çok aktif bir şekilde katıldığını, Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketine ve Türk emekçi kitlelerinde devrimci bilincin uyanmasına büyük yardımlar yaptıklarını gösterir.

VI. Suphi Yoldaşın Örgütü ve Türkiye'deki Ulusal Kurtuluş Savaşı

Suphi'nin örgütü tüm çalışmalarında Türkiye'ye yakın olmaya çalıştı. 23 Ocak 1919'da Kırım Kızıl Ordu tarafından alınınca, Suphi yoldaş tüm örgütüyle birlikte Türkiye'yle ilişki kurmak amacıyla Kırım'a geçti. Kırım'dan Türkiye'ye broşürler, bildiriler ve insan yollandı. Bu dönemde RKP(b)'nin programı, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Anayasası Türkçe'ye tercüme edilerek Türkiye'ye gönderildi. Ay-

rıca "Yeni Dünya" ve "Kırım Haberleri" gazeteleri de düzenli olarak yollandı. Suphi yoldaşın örgütü aynı zamanda Kırım'daki burjuva milliyetçilerine karşı mücadele yürüttü.

23 Nisan 1919'da Denikin Kırım'ı işgal edince, Mayıs ayında Suphi yoldaş çalışmalarının merkezini Odessa'ya taşıdı ve artık devrimci literatürü ve ülkenin içinde çalışmalar yapmak üzere örgüt üyelerini Türkiye'ye buradan göndererek Türkiye'yle ilişkilerini sürdürdü.

1919 Mayısı Türkiye için emperyalist saldırganlarla yapılan savaşta bir dönüm noktasıdır. Yunan ordularının İzmir'i işgali ve yaptıkları katliamlar, Türk halkının sabrını taşıran damla oldu.

Türkiye'de emperyalistlere ve Yunanlı istilâcılara karşı yığınsal bir silâhlı savaş başladı.

Suphi yoldaş tüm güçlerini topladı ve Türkiye'deki ulusal kurtuluş savaşının zaferi için elinden gelen her şeyi yaptı.

Tüm Rusya'nın güneyi ve Ukrayna'nın hemen hemen tamamı Beyaz Ordular tarafından işgal edilince Suphi yoldaş ve örgütü Türkiye'yle ilişki kurmak için başka yollar aramak zorunda kaldılar. Suphi Türkistan'a geçti ve Türkiye'deki ulusal kurtuluş hareketinin gidişatına etki etmeye çalıştı. Ancak aradaki mesafe

Türkiye'yle düzenli bir bağlantının kurulmasına engel oldu.

Azerbaycan'ın Müsavatçıların elinden kurtarılmasından sonra (27 Mayıs 1920) Suphi yoldaş 23 yoldaşıyla birlikte Bakû'ye geldi. Bakû'yü seçmeleri tesadüf değildi.

Bakû dillere destan proleter gelenekleriyle Doğunun büyük proleter merkeziydi. Bakû Orta Doğu ülkelerine uzanan ana yolların kesişme noktası üzerinde bulunmaktaydı ve Türkiye'den pek uzak değildi. Suphi yoldaşın grubunun Bakû'ye geldiğinde, Rusya'nın her bir yerinden çok sayıda Türk emekçisi de burada toplanmıştı. Sayıları binleri buluyordu. Bunlar ülkelerine gitmeye ve ulusal kurtuluş savaşına katılmaya can atan askerî esirler, Türk köylüleri, işçiler ve aydınlardı.

Bakû'ye gelişinden sonra Suphi yoldaşın ve örgütünün önünde büyük görevler duruyordu.

Bu yığınlar hem Rusya'daki proleter devrimine, hem de Türkiye'de kızışmış olan ulusal kurtuluş hareketine yardım için seferber edilebilirdi.

Bundan başka Türkiye'yle bağlantı kurulması ve faaliyet merkezinin oraya taşınması için büyük imkânlar doğmuştu. Bu konuyla ilgili olarak 1920 yılında Bakû'de toplanan Türkiye Komünist Partisi I. Kongresi'nde Suphi yoldaş şunları söyler: "Bakû'ye gelir gelmez

teşkilâtımız ilk defa olarak Türkiye'ye yaklaştığını ve kendi kitlesi içinde çalışmak imkânına malik olduğunu hissetmiştir." (Birinci Kongre Tutanağı, s. 26)

Ancak Suphi yoldaş Bakû'ye geldiğinde orada Türkiye Komünist Partisi adındaki başka bir grupla karşılaştı.

Bu örgütün içerisinde kendini komünist harekete adamış pek çok yoldaş vardı. Ancak bununla birlikte bu örgütün MK'sine eski İttihatçılar, karanlık geçmişi olanlar ve bir zamanlar Alman emperyalizmiyle sıkı bağları olmuş insanlar sızmışlardı.

Bu örgütün başında Yakup bulunmaktaydı. Müsavat Partisinin liderlerinden Talip Zade Yusuf'un şahsî dostu olan Yakup eskiden Müsavatçılarla sıkı ilişkiler içerisinde olmuş birisiydi.

Yakup, Yusuf Zade tarafından kurulan askerî örgütte bir süre çalışmış, daha sonra içten yıkmak amacıyla komünist harekete yanaşmıştı.

Suphi yoldaş bu örgütün dağıtılmasını başardı ve Türkistan'dan ve Rusya'nın başka yerlerinden Bakû'ye gelmiş Türk komünistlerini ve yandaşlarını yanına çekerek gerçek Türkiye Komünist Partisi'ni kurmaya girişti.

Nahçivan'daki, Novorossiysk'teki ve Tuapse'deki eski Türk askerî esirleri arasından hücreler oluşturuldu. Bakî'de 50 kişilik parti okulu açıldı. Tüm bunlardan başka örgüt Bakû'de Marksist literatürün dağıtıl-

masıyla ilgili büyük bir çalışma başlattı. Tirajı 5.000'e ulaşan "Yeni Dünya" Bakû'de çıkmaya devam etti. Bunun 2.000-3.000'i Türkiye'ye gönderiliyordu. Lenin'in "Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü Hakkında", "Büyük Girişim" "Devlet ve Devrim" adlı eserleri Türkçeye çevrildi ve yayınlandı. Ayrıca "Komünist Manifesto" çevrildi ve yayınlandı.

Bu literatürün büyük kısmı Türkiye'ye gönderildi.

Suphi'nin örgütü, Bakû'de yapılan Doğu Halkları Kurultayı'na ve hazırlık çalışmalarına, ayrıca Komintern'in I. ve II. Kongrelerine katıldı.

Suphi yoldaşın örgütü ilk kongrelerinden önce Türkiye'de de hücreler oluşturmuştu. Bunlardan biri 1919'da Zonguldak'ta Bakû'den gönderilen Suphi'nin örgüt üyeleri tarafından oluşturulmuştu. Yusuf Kemal tarafından Trabzon ve Rize'de de gruplar kurulmuştu. Suphi'nin örgütü, temsilci olarak Medet Ali'yi mevcut III. Enternasyonal Grubu'yla ilişki kurmak üzere İstanbul'a yolladı, ancak o İstanbul'a ulaşamadı.

V. Suphi Grubunun Türkiye Komünist Partisi'ne Dönüşmesi

Türkiye Sol Sosyalistlerinin Birinci Moskova Konferansı, Türkiye işçi sınıfının en önemli görevlerinden birisi olarak Türkiye Komünist Partisi'nin kurulması-

nı öne koymuştu. Çünkü Türkiye işçi sınıfının önünde duran görevler komünist partisi olmadan çözümlenemezdi.

Suphi yoldaşın örgütü tarafından yürütülen büyük bir ajitasyon-propaganda ve örgütsel çalışma sonucunda böyle bir partinin kurulması için temeller hazırlanmış oldu. 10 Eylül 1920 tarihinde Suphi'nin örgütünü partiye dönüştüren Türk komünistlerinin birinci kongresi toplandı ve partinin yakın görevlerini belirledi.

Kongrenin gündeminde şu konular vardı:

1. Merkezi Hey'et'in Faaliyeti hakkında Rapor. Raportör-Suphi yoldaş
2. Müstemlekât Meselesi. Raportör-Hilmi oğlu Hakkı
3. Milliyetler meselesi. Raportör-Nazmi Yoldaş
4. "Kooperasyon". Raportör-Ahmet Cevat
5. Parti programının görüşülmesi ve kabulü
6. Teşkilât Nizamnâmesinin kabulü
7. Köylüler arasında yürütülecek çalışmalar
8. Bölgelerden tebliğler
9. Merkezi Hey'et seçimi

Kongreye 32 asli ve 42 de istişarî oy kullanma hakkına sahip 74 kişi katıldı. Katılımcıların çoğunluğu Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelmişlerdi.

Türkiye Komünist Partisi'nin programının oluştu-

rulması için Suphi yoldaş tarafından tezler önerildi. Tezler 10 maddeden oluşmaktaydı.

Türkiye devriminin en önemli sorunu feodalizmin kalıntılarının yok edilmesiydi; her ne kadar toprağın mülkiyeti onu işleyene ait olmalıdır dense de Kongre'de toprak sorunu yeterli somut çözüme kavuşturulamadı. Kongrenin almış olduğu Türkiye'de başlayan ulusal kurtuluş hareketinin her türlü desteklenmesi kararı büyük bir anlama sahipti.

Milliyetler meselesinde, özellikle federasyon sorununda sıcak tartışmalar yaşandı. Bir takım delegeler federasyon prensibine karşı çıktılar. Ancak kongre oy çokluğuyla bu prensibi kabul etti.

Yakup'un şer'i mahkemelerin derhal kapatılmaları konusundaki maddenin programa dâhil edilmesine karşı çıkması tesadüf değildir. Yakup şöyle dedi: "Biliyorsunuz ki memleketimizde adliye işlerinden maada şer'i mahkemeler de vardı, bunları birdenbire atmak doğru değildir. Şûrâ idaresinin halk mahkemeleri teşkil edildiği gibi, şer'i mahkemeler de vücuda getirilmiştir. Ben Dağıstan'da birçok misallere tesadüf ettim ve şer'i mahkemelerin bekası lüzumunu anladım. Abdurrahman Yoldaş'ın dediği gibi mahkeme-i şer'iyeler muvakkat olarak kabul edilmelidir." (Birinci Kongre Tutanağı, s. 85)

Sovyet iktidarının şer'i mahkemeler kurduğu konusundaki açıklama alçakça bir iftiraydı. Dağıstan'daki bu mahkemeler yüzyıllardır vardı. Sovyet iktidarı bu mahkemelerin adım adım kapatılması yolunu izlemiştir.

Suphi yoldaş Yakup'un ileri sürdüğü bu iftiraya tüm coşkusu ve devrimci kararlığıyla karşı koydu.

Örgüte giren Yakup daha sonraları Suphi yoldaşa ve yandaşlarına karşı mücadeleyi artırdı ve Türkiye Komünist Partisi yönetiminin otoritesini ve etkisini sarsmaya çalıştı. Komünist Parti MK'si ve lideri Suphi yoldaşı Türkiye'ye devrimi Kızıl Ordunun süngüsünün ucunda getirmek istemekle ve doğrudan ülkede çalışmak istememekle suçladı.

Daha sonra Yakup Suphi'yle hemen hemen aynı zamanda Türkiye'ye döndü ve orada sıcak bir biçimde karşılandı. Açıkça burjuvazinin saflarına geçti ve Türk ordusunda tugay komutanlığına atandı.

Kongre parti programı için tezler hazırladı. Ancak tezlerin bir dizi önemli eksiği bulunmaktaydı. Bu eksikliklerin en önemlilerinden biri burjuva-demokratik devrimin görevlerinin net bir biçimde saptamamış olmasıydı.

Ancak tüm eksikliklerine rağmen bu tezler Türk komünist hareketinin önünde duran daha sonraki stratejik ve taktik ödevlerin belirlenmesi açısından büyük bir

öneme sahipti. Kongreye İstanbul'daki III. Enternasyonal Grubu'ndan iki delege, (daha sonra Suphi yoldaşla birlikte ölen) Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı da katıldı. Bu iki delege Türkiye'deki tüm komünist örgütlerin birliği konusunda bir karar taslağı sundular ve bu karar taslağı oy birliğiyle kabul edildi. Bu, Türkiye'deki tüm komünist örgütlerin birleşmesi konusunda çok önemli bir karar oldu. Daha sonra Suphi yoldaş, (provokatör olan ve Suphi ve yoldaşlarının katledilişlerinin hazırlanmasında büyük rol oynayan) Mehmet Emin, Hilmi oğlu Hakkı, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Süleyman Nuri ve Nazmi'den oluşan MK seçilir. Suphi'nin Komünist Partisi'ni Türkiye'nin ana komünist örgütü olarak saflarına kabul eden Komintern temsilcileri de Kongre'ye katılmışlardır.

Suphi'nin komünist partisinin en önemli eksikliklerinden biri, Türkiye'den kopuk olmasıydı. Parti çalışmalarını temel olarak Türk askerî esirleri arasında yürütmekteydi. B,u uzun süre böyle devam edemezdi. Türkiye'deki işçi sınıfı ve köylülükle daha sıkı ilişkiler kurmak, onlarla birlikte ve onların başında savaşmak gerekiyordu, tersi durumda örgütü içine kapanma, sekterlik, dağılma ve çökme beklemekteydi. Aklıselim politikacı ve coşkulu bir devrimci olarak Suphi yoldaş bunu çok iyi anlıyordu ve Türk işçi ve köylülerinin savaşına doğrudan katılma kararı kabul edildi.

Suphi örgütünün faaliyet merkezini Türkiye'ye taşımak için tüm imkânları kullanmaya hazırdı.

I. Kongre'den sonra Türkiye'ye gitme konusunda hızlı bir hazırlığa girişildi.

Bu arada burjuvazi tarafından gönderilen provokatörler de görevlerini yaptılar. MK'ye seçilen Mehmet Emin ve diğer provokatör Süleyman Sami, Suphi yoldaşı Türkiye'nin kucağını açmış bir şekilde kendisinin gelişini beklediğine, burjuvazinin komünist partinin faaliyetlerinin önüne hiçbir engel çıkartmayacağını, hatta Suphi ve yoldaşlarının dönüşüne yardımcı olmaya hazır olduğuna inandırırlar. Suphi ve yoldaşları Türkiye'deki gerçek durumu bilmiyorlardı. Aksi olsaydı, provokatörlerin sözlerine inanmazlardı. Gerçekten de Türk burjuvazisi Suphi'nin komünist partisinden ateşten korkar gibi korkmaktaydı. Bu dönemde Ekim Devrimi'nin ve komünizmin Türkiye üzerindeki etkisi gün be gün artmaktaydı. Bu koşullarda Türkiye sınırında var olan ve istediği anda gizlice Türkiye'ye girebilecek, kendi etkisini ülkede yayabilecek ve Türk emekçilerinin mücadelesini yönetebilecek küçük ama aktif bir komünist örgütün varlığı burjuvazi için büyük bir tehlike oluşturmaktaydı. Lidersiz bırakacağı partinin kendi kendine dağılacağını hesaplayan burjuvazi, Türkiye Komünist Partisi'nin önderini ve en iyi savaşçılarını Türkiye'ye çağırarak orada işlerini bitirme kararı aldı.

Burjuvazi önceden belirlediği plana uygun olarak niyetini gerçekleştirdi. Türkiye'ye legal olarak gitme konusunda Suphi'yi ikna etmek üzere önce provokatörler gönderildi. Sonra Türkiye'ye gitmeden önce komünistleri bir araya getirecek kurnaz bir toplantı düzenlendi. Burjuvazinin gerçek niyetleriyle ilgili herhangi bir şüphe uyanmaması için Sovyet sınırı yakınlarındaki Kars'ta konuksever bir kabul töreni yapıldı. O sırada Erzurum'da başka yapıda bir toplantı daha yürütülüyordu. Önceden toparlanmış, şehrin infial içindeki halkı rolünü oynayan ve sivil kıyafet giydirilmiş polis ajanlarından, burjuvaziden, mollalardan ve küçük burjuva fanatiklerden oluşan bir kalabalık Türkiye Komünist Parti yöneticilerinin oraya gelmelerini protesto ettiler. Daha sonra gerçekten kendilerini yok etmek için Suphi ve yoldaşları Trabzon'a götürüldüler, orada bir tekneye bindirilerek denize açıldılar. Bu iş için tanınmış haydut Yahya Kâhya tutuldu.

O sırada Bakû'de MK'de Türkiye'ye açık açık mı, yoksa illegal olarak mı gitmek gerektiği tartışılıyordu. Mehmet Emin ve Süleyman Sami provokatörleri açık açık gidilmesi konusunda Suphi'yi ikna etmeyi başardılar. Suphi de dâhil olmak üzere bir kısım yoldaşlar Türkiye'ye açık açık gitme konusunda ısrarcı dldular. Bu, şüphesiz kendilerinin Türkiye'deki durum hakkında yanlış bilgilendirilmiş olmalarıyla açıklanabi-

lir. Üstüne üstlük bir de provokatörlerin aldatmasıyla karşı karşıyaydılar. MK'nin diğer bir kısım üyeleri ve partinin önde gelen kimi üyeleri Türkiye'ye legal olarak gidilmesine kesinlikle karşı çıktılar. Ancak, legal olarak gidilmesi kararı alındı ve bu karar herkesin bildiği trajik sonla bitti.

Aralık 1920'de Suphi ve yoldaşları Bakû'den çıkarlar ve Kars üzerinden Erzurum'a giderler. Bu grupta Suphi'nin Komsomolcu eşi, Mehmet Emin ve Süleyman Sami provokatörleri de bulunmaktaydı. Plana uygun olarak grup Kars'ta iyi karşılandılar.

Daha sonra işler kötüye gitti. Provokatörler Erzurum yolunda gruptan ayrıldılar. Bu yolculuğun diğer bir üyesi ve Suphi'nin yakın arkadaşı İsmail Hakkı'ya Türk ordusundan tanıdığı eski subaylar tarafından yol arkadaşlarını terk etmesi teklif edildi. Bu grubu ölümün beklediği ima edilerek kendisini kurtarmasını önerdiler. Ancak Hakkı böyle bir şeyi kesinlikle reddetti ve şöyle dedi: "Yoldaşlarımdan ayrılmayacağım. Eğer onlar öleceklerse, ben de kendileriyle birlikte ölürüm".

Komünist grup yoluna devam etti. Burjuvazi onların Erzurum'a gelmesinden önce şehirde Rus ve Yunan komünist ajanlarının Türkiye'de iktidarı ele geçirecekleri, Türkiye'yi Yunanlılara ve Ruslara satacakları, camileri ahıra dönüştürecekleri, kadınların ırzına geçerek onları orta malı yapacakları yolunda dedikodular yaymışlardı.

Suphi ve yoldaşları daha şehre girme fırsatı bulamadan kalabalık çevrelerini sardı ve itip kakmaya başladı. Durum öylesine gergindi ki, her an kalabalık tarafından linç edilme tehdidi altındaydılar. Suphi ve yoldaşlarını koruyormuş gibi yapan polis ve jandarma Trabzon'a gitmeleri gerektiğini, Erzurum'da ölüm tehlikesi altında bulunduklarını ve Trabzon'dan güvenli bir yere gönderileceklerini bildirdi. Suphi ve yoldaşları kendilerini artık kaçınılmaz bir ölümün beklediğini, kurtuluş yollarının kapatıldığını gördüler.

Trabzon'a vardıklarında (28 Ocak 1921) sahile indiler. Kendilerini bir motor bekliyordu, silâhsızmış gibi görünen, ancak hançerler ve ateşli silâhlarla donanmış insanlarca kuşatılmışlardı. Bu, kurbanlarını bekleyen, başlarında Kâhya'nın bulunduğu bir çeteydi.

Silâhsız ve acımasızca dövülmüş olan Suphi ve yoldaşları başka bir tekneye bindirildiler ve her iki tekne de hareket etti.

Görgü tanıklarının anlattığına göre Suphilerin bindikleri tekne Trabzon'dan ayrıldıklarından bir zaman sonra sahile yanaştı. Suphi ve yoldaşları yiyecek bir şeyler almak için sahile çıktılar. Daha sonra açık denize açıldılar. Ve burada bu çete Suphilerin teknesine çıktı, silâhsız komünistleri yok etmeye başladılar. Hepsini öldürdüler ve denize attılar. Sadece Suphi'nin eşi kurtulmayı başardı, ancak daha sonra onu da astılar.

Yapılan hata böyle trajik sonuçlara neden oldu.

Suphi'nin başsız kalan komünist partisi kısa bir süre sonra dağıldı. Suphi ve yoldaşlarının öldürülmelerinden şu politik sonuçlar çıkartılabilir:

Birincisi; Türkiye'ye gidiş kararı verilmeden önce ülkedeki gerçek durumu öğrenmek gerekiyordu.

İkincisi; parti yöneticilerinin yeterince denenmemiş insanların öğütlerini dinlemelerine izin verilemez. Burada uyanıklık yoktu.

Suphi ve yoldaşlarının öldürülmeleri Türk komünist hareketi için ne kadar büyük bir kayıp olursa olsun, eğer bu parti Türkiye'deki işçi yığınları arasında derin kökler salmayı başarabilseydi partinin dağılması sonucunu doğurmazdı. Türkiye işçi sınıfı anında yeni yöneticiler çıkartabilir ve parti var olmaya devam edebilirdi.

Suphi'nin kurduğu örgütün çökmesinin temel nedeni, Türkiye'deki belli başlı sanayi merkezlerinden kopuk olmasıydı. Partinin Türkiye'deki işçi sınıfıyla sıkı bağları yoktu ve bu sınıfa dayanmıyordu.

Suphi ve yoldaşlarının öldürülmeleri onların kurdukları komünist partinin dağılmasını hızlandırmış, ancak bu dağılışın temel nedeni olmamıştır.

Tüm hatalarına ve eksikliklerine rağmen Suphi'nin kurduğu komünist partisi, Türkiye'deki komünist hareketin gelişmesine büyük etkilerde bulunmuştur. Bu

parti günümüzde yüce komünizm davası için mücadele veren pek çok komünist kahraman yaratmıştır.

Burjuvazi Türkiye'deki komünist hareketin önderlerini öldürebilir, ancak işçi sınıfı var oldukça yaşayacak hareketi yok edemeyecektir.

Daha sonraları Anadolu'daki ilk komünist örgüt olan "İştirakiyun" Türkiye komünist hareketini yönetmeye başladı. "İştirakiyun"un dağılmasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra Türkiye'deki komünist örgütleri İstanbul'da bulunan "III. Enternasyonal Grubu" çevresinde toplandılar. Komintern tarafından Türkiye Komünist Partisi olarak kabul edilen yeni örgüt, Suphi'nin başlattığı davayı sürdürmektedir.

C. Seydahmetov

15'LER HATIRASI

Bu broşür ilk kez Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936* Cilt 2'de yayınlandı. TÜSTAV Mehmet Perinçek sayesinde broşürün orijinaline ulaştı.

Öte yandan Arsen Avagyan, Salih Zeki ile ilgili çalışmasında broşürün kimi farklılıklar taşıyan Rusçasının yanı sıra Türkçesinde yer almamış S. Zeki'nin 2 makalesi ve S. Yılmaz'ın bir şiirini buldu ve TÜSTAV'a ulaştırdı.

Böylece 1936 yılında çıkmış *15'ler Hatırası* broşürünün aslıyla karşılaştırılarak düzeltilmiş Türkçesi, bu broşür için kaleme alınmış Salih Zeki'nin iki makalesi ile S. Yılmaz'ın şiiri, ayrıca Rusçasında bulunan C. Seydahmedov'un makalesinin çevirisi ilk kez 2020 yılında gün ışığına çıkmış oluyor.

Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş kongresinin 100. ve Mustafa Suphi'lerin Karadeniz'de katledilişlerinin 99. yılında, bilinçli ömrünü ülkesinde barış, demokrasi ve komünizm ülkülerine adamış tüm önder ve militanların anısına saygıyla...

SOSYAL TARİH YAYINLARI

2019 THG 0978165 RFL

ISBN: 978-605-4513-49-9